NEMZETI NŐNEVELÉS.

X. ÉVFOLYAM. 1889. ÁPRILIS. IV. FÜZET.

A GONDOLKOZÓ ERŐ FEJLESZTÉSÉNEK EGYIK FÖLTÉTELÉRŐL A LEÁNYISKOLÁKBAN.

Leányoknál a nyomon járó gondolkozást legjobban az iskola azon törekvése mozdítja elő, hogy az általa nyújtott műveltség bennük összhangzatossá váljék, azaz hogy a természetre és társadalomra vonatkozó ismereteknek kerek egésszé alakulása az egyéniség szabályszerű fejlettségében kinyomatot nyerjen. Evvel ugyanis az egyéni öntudat egységét biztosítja, melynél fogva a lelki erőket összpontosítottságuk a kölcsönös támogatásra bírja, a mi első sorban a gondolkozás munkáját tökéletesbíti.

Az érintett követelménynek van azonban egy föltétele, t. i. hogy *az oktatás az életre, a mint az a növendék előtt kitárúl, kellő tekintettel legyen.*

Kétségtelen, hogy származás, éghajlat, táplálkozás, környezet elhatározó befolyással van egyéniségünk, természetünk és jellemünk alakulására; ennélfogva szellemi munkánknak a nevelés egész folyama alatt kivált e tényezők körében kell intenzivnek lennie. A tér, melyen azok, mint központban egyesülnek, a *családi otthon,* mely a nőnél igen sokáig, igen nagy mértékben marad legkisebb részleteit illetőleg is tökéletesen meghatározott, az élet teljességével eléje táruló kép, míg hozzá képest a nagy világ csak vázlatos, homályos háttér. A hivatás gondolata köti le hozzá; belőle is idővel egy otthon központja válik.

E szempont a leányoktatás egyik vezér-elveként tekinthető, melyből azonban nem következik épen, hogy a tantárgyak részleteiket illetőleg csak oly elemekből legyenek összeállítva, melyek valamely vonatkozással bírnak a családra és a háztartásra. Az iskola általános műveltséget óhajt és köteles adni s az életre való előkészí-

tés bármily kevéssé mondható leányiskolában szakiránynak, mégis helytelen felfogás és túlbuzgóság folytán a legrosszabb fajtájú egyoldalúságra vezethet: a növendéket a nemzeti és emberi mivelődés nagy áramlásától elszigetelheti. Pedig ha majd nem tudja megérteni a kort és az embereket, midőn otthona szűk köréből kilép, és ha nem járatos a jelen társadalmat foglalkoztató és éltető ismeretkörben: belső meghasonlások martalékává lesz, melyeknek veszélyétől az iskolának épen meg kell óvnia. Ennek azért *a tudományos vizsgálódás eredményeit nem szűk körű alkalmazás formájában kell közvetítenie.* Még az sem igazolható teljesen, ha pl. a történelem mindenütt a női alakokat emeli ki és e nem állapotait rajzolja: a róla festett igaz kép egyáltalán több képző erővel bír a tendenciózusan kiszínezettnél. A nőknek kedvéért sem szabad a tudományt saját lényegéből, alakjából kiforgatni, a mint ezt az engedményt felekezeteknek, pártoknak sem lehetünk hajlandók megadni. Mesterségesen elzárni a nőket a köztudalom hamisítatlan forrásaitól s attól a lehetőségtől, hogy a másik nemet megértsék, a nőnevelésnek nem lehet törekvése. Igaz, hogy a tantárgyak szokásos köre sok oly képzettel látja el a növendéket, mely kevés, néha semmi érintkezésbe nem jön a gondolatoknak azon szilárdan összeállott csoportjával, melyeket a mindennapi élet hoz forgalomba s így a lelki életnek oly megosztottsága keletkezik, mely nem edz, hanem gyöngít. De azért nem mondható gyógyíthatatlan bajnak, ha a leánynövendék fejében az ismereteknek egyes részei hosszabb-rövidebb ideig emlékezetterhelő, félig holt kincs maradnak. A közhiszem szerint okos eljárás a gyermeket eleinte jó szokásra kapatni, hogy az erkölcsi önállóság bekövetkeztéig a jó útról letérni ne engedje. Mért ne fordulhatnának elő a képzetek közt is olyanok, melyeknek jelentősége csak később fog kiviláglani, t. i. az érettség fokán? Ezen következmény beállásának előkészítésére igenis súly helyezendő, de nem követelhető, hogy a növendék lelki életét az iskolázás bármely folyamában már az jellemezze, a mi fejlődésének csak végeredménye, t. i. gondolatvilágának egyéniségével összhangba hozott teljes szervezettsége.

A módszer terén kell lerakni azon biztosítékokat, melyek a

nevelés munkájának sikeres bevégződését lehetővé teszik. Szabály, hogy ismert képzetekhez fűzzük az ismeretleneket. Ennek szokásos értelmezésétől kissé eltérve, de lényege tekintetbe vételével minden fölvilágosításnál, gondolkozó gyakorlatnál keresse a tanító azon vonatkozásokat, melyeket az életnek a leánynövendék előtt legvilágosabb szintere a család nyújthat, mert így támogatást lel éber érdeklődésében s ez szilárdítja a képzeteket, fűzi összeköttetéseiket, ez a gőz, mely a logika gépezetét hajtja. S ha a növendékben az elmélkedésnek ezen iránya mintegy habitussá válik, akkor nem lesz többé rendellenes, kóros állapot, ha ismeretanyaga minden részét már az iskolában logikailag át nem dolgozza, mert elméje oly úton tanult járni, melyen az elméleti átértés fokára magától is fölemelkedhetik. De csak ekkor válhatik fejlődése is valóban összhangzatossá, mert az egyoldalúságok, visszásságok, melyeket az életben maga előtt fog látni, föltalálják korrektivumaikat általános míveltségében, azon minden oldalú ismeretekben és ügyességekben, melyekkel az iskola ellátta, és pedig úgy, hogy értékük fölismeréséhez az eszközt is tulajdonukba juttatta, a kedvet is beléjük csepegtette. És akkor előállhat az öntudat egysége, mely a lelki tehetségek munkájára való visszahatásában azoknak erélyét is fokozza.

S mi teszi tanácsossá, sőt elkerülhetetlenné, hogy a leányok gondolkozó ereje ily közvetett, kerülő úton fejlesztessék? Az ok sajátosságában rejlik, melynél fogva közvetlen eszközökkel csak természetük ellenkezése által fölidézett erőltetés mellett volna a kívánatos fokra fölcsigázható.

A nők a gondolatok elvont szerkesztését nem igen kedvelik; az általános jegyek mellékgondolata nélkül szeretik használni képzeteiket; felfogásuk a tárgy okszerű összefüggésének mellőzésével annak összhangzatos jelentőségére irányúl. A képzetek logikai használhatóságra való előkészítésében megakadályozza őket a realitás iránt érzett tisztelet. Simulékony szellemük óvakodik az erőszakoskodásnak színétől is. Valamely tényt egészében fogván föl nem elég spontánok a képzeteket összefüggésükből kiszakítani s adott célhoz képest új gondolatsorba illeszteni: öntudatlanúl az élet

logikája munkálkodik bennük. Igen becses tulajdon ez az ő objektivitásuk.

A gondolkozás e sajátosságát azonban visszatükröztetik a leányiskolák némely, s alig gyakran előforduló oly jelenségei is, melyek nem szoktak örvendeteseknek tekintetni s bár előfordulnak fiúiskolákban is, de távolról sem oly sűrűn, oly makacs állandósággal.

Sok leánynövendék van, a ki csak akkor tartja hatalmában, találja meg gondolatainak fonalát, ha azt a bizonyos helyiséget, bútorzatot, közönséget, tanítót erről a meghatározott helyről látja maga előtt; a ki csak akkor látja világosan az összefüggést, mikor a könyv lapjára, a leczke szavainak egymásutánjára emlékezik; a ki csak a kisérleti készülék képzetével együtt tudja gondolni a fizikai törvényt; a ki a számpéldát csak a leírás szokásos módja szerint tudja kivetni; a ki a földrajzi objektumot, melyet az egyik térképen tud, a másikon nem képes feltalálni, ha esetleg másképp van szerkesztve stb. Állítom, hogy korrekt, jó tanítás mellett is merülnek fel nagy számmal ilyen tünetek. Magyarázza őket a női körülményesség: a leánytanuló nincs megelégedve avval, a mi nem a szokott módon, az ismerős előkészületek mellett, habár hibátlanúl történik meg; mihelyt valami idegenszerű van közelében, szenzibilitásánál fogva feszélyezettség vesz rajta erőt s kedvetlenűl, kevés biztossággal oldja meg feladatát. Gyakorlatból tudhatjuk, mily túlságosan kell a felelő növendék félbeszakításától tartózkodnunk, hogy boszantó találgatásra ne adja magát. És így tisztán esetlegességtől függ sokszor, hogy képzetcsoportjai közt azoknak váltakozásában létre jöjjön az a kapcsolat, mely felmerülő kérdésekre leghelyesebben felel meg. Az iskola mesterséges eszközeivel valóságos bűvös kört von körülötte s csak azon belűl sikerül neki a szellemek idézése.

Szüksége van tehát, ez nyilvánvaló, a tudományos gondolkozás fermentumára, a hely a szellemet nyügöző, megterhelő külbenyomások nyers erejét ellensúlyozza.

Elfogultság ugyan azt hinni, hogy az életbe kilépő növendékben semmi sem marad meg iskolai tanulmányából; felületes szem-

léletből ered ez a sokszor hallott panasz. Az ismeretek nem foszlanak szét egészen, az ügyességek is fokozódnak, csak rendszerük teljessége nem érvényesül. A gondolatvilág benne nem válhat azon magában megálló egészszé, melyben megfoganhat biztos kalauzolásának hite és az elhatározás bátorsága. Van ugyan kritikája az élet jelenségeivel szemben, de a következtetések végén megalakulni készülő tettől riad vissza, pedig a tévedések és túlzások, a különczködés és féktelenség legyőzésének ez az elhatározottság a föltétele. A miben igazán nyilvánulnia kellene a gondolkozás önállóságának és így erejének, ott tagadja meg a szolgálatot. Nem jött létre összhangzó műveltség, mely az élet és gondolkozás egysége nélkül meg nem állhat. A nő ekkor többé nem egyéniségében él, hanem — hogy úgy mondjam — énje projekciójában, melynek helye a közönség róla alkotott vélekedésében van. Erre hatni, bármely útonmódon, lesz a törekvés végczélja: másokat, sőt magát fölülmúlni ott, a hol a világ látja, avval meg nem törődni, mi rejlik mind e szinészkedés mögött. A személy ketté oszlik: az egyik fele — s ez az igazi — otthon található, a hernyó; a másik, az ott lebeg a világ száján, s ez a színes pillangó, mely a színleges lét természetével bírván, közönyössé teszi a nőt avval szemben, a mit rá az emberek mondanak, ezeket pedig a könnyelmű rágalmazásra bátorítja fel. A hiúság és pesszimizmus e kettős támadása mellett, hogy maradhatna épségben a való, az igaz iránti érzék, s e nélkül a gondolkozó erő nem fog-e elsatnyúlni?

Ha pedig kizárólagos uralomra jutott a növendékben az a gondolatvilág, melyet az iskola képvisel, akkor még károsabb fejlemény áll elő: sok tekintetben elkülönített, részben nagyon elmosódott voltánál fogva felszaporítja az ingatag képzetcsoportokat, melyek a képzelet délibábcsillogtató hevét szerfölött fokozzák s légvárak alkotására szoktatnak, melyek annál gonoszabbak, mennél gazdagabb ismeretanyag szolgáltatja az elemeket fölépítésükhöz, mert elodázhatlan szükségletek követelésekép tünnek föl kész álokok tömegével körülfogva, melyen keresztül az elhomályosodott szem nem képes többé észrevenni a pazar gazdagságú életet, mely aztán elhanyagolásáért bosszút áll mellőzőjén, kit meghasonlottsá-

gában a gondolkozás ernyesztő kételyekbe dönt. Igazságnak tudná pl., hogy a házi kör adhat legtöbb örömöt, de nem tudja jeleneteiben az idyll vonásait fölismerni, mert arról igen szinpadias, eszményi képzete van. Következik, hogy holt marad érzéke azon föltételek előteremtése iránt, melyek mellett az előállhatna. Sivárság honosúl meg körülötte s elveszti hitét, hogy a családban csakugyan a boldogság virágai termenek. Vagy pedig úgy tudná, hogy a finom modor a társas életet élénkíti, de előkelő szalon képe lebeg szeme előtt, s a mi abba illik, azt utánozza. De csakhamar látja, hogy környezete szabadabb felfogásnak hódol; szemében nagyon is fesztelen. Kimértté lesz, talán el is zárkozik tőle; észreveszi végre, hogy magános bolygó s érintkezés hiánya miatt élete elszegényedett. S ha e tapasztalatok nem kételyre indítják, akkor panaszra fakad: mért nem gazdagabb, hogy az önfentartás harcza kevésbé zavarja az otthon kellemeit, mért nem oly osztály szülötte, mely az érintkezés formáiba több esztetikát önt. Itt jár-kél, tesz-vesz abban a körben, hová sorsa helyezte, de lelke mindig másban időzik. Ime a nagy ür gondolat és tett, vágyak és élet között, melynek áthidalásában sikertelenül fáradozik gondolkozása, hogy végre is erejefogyottan, tehetetlenül összeroskadjon.

Akár kárba vész tehát az iskolai képzés java része, akár kizárólagosan töltik be eredményei a növendék lelkét, mind a két eset káros: az elsőben nem jő létre valódi műveltség, a másikban meg a világgal való összeütközések áradatába vagy ábrándokba fúl. Egyik esetben sem szilárdúlhat meg az öntudat egysége, fokozódhatik a gondolkozás ereje.

Mindezt azonban nem a női gondolkozás sajátossága okozza; mert ha annak nekivaló táplálékot nyújtunk, egészen más irányban fejlődik.

Épen azért, mert a nők képzeteinek oly nagy az elevensége, hogy a theoria alig tudja gyöngíteni, mert az élet üdesége tartja fogva szellemüket, azon tévedéseknek sincsenek oly gyakran kitéve, melyek megzavarják azokat, a kik az eszmék abstrakt körvonalozásának útvesztőibe mélyednek. Következtetéseik a beálló eseményekkel nem kerülnek oly gyakran kiáltó ellentétbe; valószinűségi kö-

vetkeztetéseik találók szoktak lenni. Emlékezetük sokszor mily hű! Mennyi bennük a képesség a tiszta belátásra, melyet semmiféle skepszis nem bonyolít össze!

Nyissuk ki tehát mennél gyakrabban az iskola elzárt körét, hogy isten szép világa beléje sugározzék; kevesbedjék a válaszfal, mely az iskolát az élettől elválasztja. Mindegyik magában egyoldalúságot szül, mely a valódi művelődést rontja: ezt csak a kettőnek élénk kölcsönhatása érleli. Kiváltképen a leányiskolákban a világ azon darabja, melyben a növendék él, mozog, legyen a tovább építés alapja az iskola feladatának azon meghatározása értelmében, mely szerint tervszerüen rendezi és kiegészíti a növendék képzeteit, ügyességeit, érzelmeit, kívánságait, melyeknek tapasztalat és érintkezés által birtokába jutott. Ezt úgy érhetjük el, ha az *élet jelenségeit mindig előtérbe toljuk, úgy hogy azoknak mindenoldalú felvilágosítása, bárcsak eszközkép szerepel a magyarázatban, közvetett, de tulajdonképeni czéllá lesz.* A tudományágak elsajátíttatása a közvetlen feladat, és ez szükséges is. Épen az a körülmény, hogy egész terjedelmükben folyton kénytelenek vonatkoztatásokkal szolgálni annak a darab tapasztalatnak, melyet a növendék környezetének szemlélete közben szerez, azt a legkülönfélébb szempontok alá sorozza és így kiemeli elszigeteltségéből, jelentőségének felfogását mélyíti, fogalmi magaslatra emeli s oly sokszoros összefüggésbe hozza látszólag heterogen tárgyakkal, hogy a képzetek váltakozásának nemcsak egy meghatározott, hanem a legkülönfélébb pontján is beilleszkedik, a nélkül hogy szemléletességét és azon erejét elveszítené, melynél fogva az érdeklődést ébren tartja. Ez az anyaföld, melyet a növendéknek Anteusként érintenie, mi több, folyton laknia kell, hogy szellemi ereje megizmosodjék. Ez adja az indítást a cselekvésre. Pedig a mit a nő tesz, alkot, az nem tőle különváló és különálló valami; az nemcsak visszahat képzetvilágára, hanem ennek dominálo hatalmává válik, s hogy ez lelkében disszolucziót, mintegy vegyi bomlást ne okozzon s a képzés kincseit szét ne rombolja, minden alkalommal, midőn az élet akaratának nyilvánítására birja, leljen támogatást a gondolkozás azon készségében, mely az eset mivoltának helyes felfogására juttatja. Az pedig nem lesz

meg, ha csak a gyakorlat, az élet, a tapasztalat terén való keletkezéséről nem gondoskodtunk. A gondolkozás formális képzése erre nem elég; még a leghiresebb tudósokról is ismeretes, hogy éleselméjűségük mily kizárólag csak szakjukban jelentkezik.

A nőnevelésben e tényről nem szabad megfeledkezni. *Az iskolának meg kell tennie, a mennyire ideális czéljai engedik, hogy az analogiákat, példákat, érintkező pontokat, az applikáczióra való alkalmakat, melyeket a gyermek közvetlen környezete nyújthat, fölkeresse, használja, s ne helyettesítse azt a jellel, a mit valóságban is megmutathat.* Bizonyos, hogy az élet tapasztalatainak a tanulmányokkal való ezen összeolvasztására sokat tehet a szülői ház s a hol e tekintetben nincsen panasz, ott leggyakrabban nyer összhangzatos befejezést a növendék műveltsége. S erre nézve jó, ha a növendék otthoni munkára is szoríttatik, s ha a tanító a szülői házzal való érintkezést el nem hanyagolja. Az a szülőknek nyújt alkalmat, ez az iskolának, hogy az életet és tanulmányt kölcsönhatásba hozzák. De tudjuk, hogy ezeket illetőleg jóformán kegyes óhajtásokkal van dolgunk. Azért tanulmányozza a tanító természettudóshoz illő gondos és körültekintő megfigyeléssel annak a helynek, hol az iskola fönáll, természeti és társadalmi viszonyait, multját és jelenét, hogy a tanítás és az élet közt sűrű és hatékony korrespondenciát tarthasson föl, a tanügyi kormány pedig áthelyezéseivel tartson mértéket, hogy a tanerők megmelegedhessenek működésük szinhelyén. A növendékek se szakíttassanak el a szülői háztól, a rokonok körétől, gyermekkori emlékeik tanyájától, szülőföldjüktől. Ha elküldik a fölserdült leányokat idegen helyre világot látni, annak legfölebb a modorra lehet némi jótékony hatása, de a jellemfejlesztésre, a gondolkozó erő izmosabbá tételére többnyire zavarólag hat, kivéve azt az esetet, midőn már elérte a szellemi élet megállapodott formáit. Ha a jelenségeknek azon köre, melyre az iskola építeni akar, folytonosan változik, akkor biztos alapot nélkülöző, mintegy a levegőben függő alkotmány lehet csak az eredmény s egészséges, összhangzatos, erőteljes fejlődés ép úgy nem állhat elő, mint azon fánál, melyet folytonosan máshová ültetnek. Annak a térnek korlátozása, melyen az élet a leánynövendék szel-

lemi életére befolyást gyakorol, nem zárja ki az áttekintés megszerzésének lehetőségét, a mint pl. az embert általában, bár repülni nem tud, a mozgás akadályai, a föld szinéhez való kötöttsége nem gátolhatja meg abban, hogy a világnak bármifele álláspontból látható képét magának ne konstruálhassa.

Mégis sajátszerű vonásai lesznek azon gondolkozó erőnek, mely az említett körülmények között támad.

Mindenekelőtt a növendéknek sok egyedi fogalma lesz, mely a képzet determinált jegyei körül sokat foglal magában általánosítva. A fogalmak köre ugyan egy kissé szűk marad, de több élettel telik meg, a miért is vonatkozásaikat sokoldalabbúkká lehet tenni. Az eszmetársítás tán kevésbé lesz szabályozott, de az egyes képzetek jelentősége a többivel szemben csak növekedni fog. A képzetet, fogalmat kapcsolatainak száma és változatossága teszi a gondolkozás hatékony elemeivé, melyeknél a sűrű összeszövés pótolja a lényeg szerint való purítán összekötést. Az ítélet tudományos értéke nem lesz talán kifogástalan, de annál nagyobb praktikus becse. Az itélet, nem tiszta formájával, hanem az igazság megközelítésének bő lehetőségével — ha csak sejtelemképen is — támogatja legnagyobb mértékben a nőt, a mint az már érzelmi irányából következik. Nemcsak az van az igazság birtokában, a ki kellőleg artikulálva mondhatja sajátjának. S végre valamint a fogalmak kölcsönhatásainak gazdagsága még nincsen hatalmában annak, a ki rendszerükkel már tisztában van, úgy a következtetésben való biztosság sem függ az elvontan való kifejezés képességétől.

Ha a nő tapasztalatának befolyása alatt maradhat, de úgy, hogy iskolai tanulmányainak is meglegyen az az érvényök, mely öntudata egységét nem veszélyezteti, sőt fokozza: akkor kivánságai nem fognak összeütközésbe jönni értelmével, mert ez föl bírja ismerni a tapasztalatban a becscsel birót és fentartandót s így azzal az eshetősséggel is jobban számot tud vetni, hogy hol tanácsos és hol kecsegtet sikerrel a megszokottól való eltérés, az újítás. Ekkor izlése sem mond ellent eszének, mert a romantikust, extravágánsat nem fogja elébe tenni a valódi szép azon elemeinek, melyeket a szokás mindennapisága által el nem tompított éleslátása környeze-

tében föl tud találni, sőt épen ezért képessége azoknak czélszerű kiegészítésére élénkülni fog, csendes, de annál áldásosabb tevékenységben nyervén kielégítést. Ebben van a gondolkozás önállósága, ereje, mely életbölcsességgé érlelődött; s az értelem — levetvén a gondolkozás formalizmusának nyügét és meggazdagodván mindavval, a mit szépnek igaznak és jónak tartunk — a legbiztosabb nyomokon fogja vezetni az életbe kibocsájtott leánynövendéket.

(B. Csaba.)

Donner Lajos.

ADATOK A MISKOLCZI HELV. HITV. NŐNEVELŐ INTÉZET ALAPÍTÁSÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

(1784—1846.)

Nőnevelésünk nagyérdemű úttörőjével, Karacs Terézzel egy városban lakván, a sors kedvezéséből nemcsak személyes ismeretségével, hanem megtisztelő barátságával is dicsekedhetem. Magam is a nőnevelés munkása vagyok s így kétszeres élvezettel hallgatom az ő ajkairól nevelési elveinek fejtegetését és megemlékezéseit azokról az időkről, a mikor a lelkes úttörők nemzeti nőnevelésünket úgyszólván a semmiből igyekeztek megteremteni. Bámulatos az emlékezetnek az a frissesége, melylyel Karacs Teréz a rég múlt idők eseményeinek legcsekélyebb részleteit is megőrizte, — és elismerésre méltó az a szerető gondoskodás, melylyel a múlt becses emlékeit a feledéstől megóvni törekszik. Ennek köszönhető egyebek közt az is, hogy a miskolczi helvét hitv. nőnevelő intézet alapítására vonatkozó adatokat — a mely intézetnek ő tizenhárom éven át volt vezértanítója — az idevágó egyházi gyűlések jegyzőkönyveiből teljes számmal összegyüjtötte. Olyan adatok ezek, a melyek ma már nagy részben feledésbe jutottak; olyan följegyzések, a melyek hű képben varázsolják elénk a múlt század végén és a mostani, már szintén vége felé járó század elején élt nemeskeblű emberbarátok áldozatkészségét.

Kétségtelen, hogy ez adatok közzététele sokkal nagyobb érdeklődésre tarthatna számot, ha azokat gyűjtőjük maga, a derék Karacs Teréz adná át a nyilvánosságnak az ő szeretetre méltó előadásában: de az írás neki már terhére van, s hogy a fáradságtól

megkiméljem, helyette s az ő megbizásából magam vállalkoztam a közzétételre. Rajta leszek, hogy megbizásomban hiven járjak el s remélem, hogy a tisztelt olvasók szivesen fogadják ez igénytelen megemlékezéseket.

Ezek előre-bocsátása után rátérek tehát a tulajdonképeni tárgyra.

*

A szóban forgó adatok — egykorú följegyzések nyomán — az 1784-ik évben, január hava 18-ikán kezdődnek, a mikor is a miskolczi reformált egyház-tanács gyülést tartván, *szó tétetett egy, nagyobb leányokat képző iskola felállításának szükségességéről*, és ugyanakkor küldöttség neveztetett ki, mely e tárgyról véleményt készítsen. Ez volt az első lépés.

Több, mint száz év fekszik a ma és az itt felemlített idő között! s ha végig pillantunk korunk művelődési történetén: még ma is igen sok kivánni valót láthatunk a nő-nevelés tágas mezején; melyek megvalósítása sok helyen még hosszú időkön keresztül nem lesz egyéb kegyes óhajnál. Annyival inkább illeti tehát méltó elismerés a múlt század végén élt kezdeményezőket, a kik nélkül ma ott sem volnánk, a hol sok áldozatok és viszontagságok árán jelenleg vagyunk. S a kezdeményezés terén, a mint a fenti följegyzésből láthatjuk, a miskolczi helv. hitv. egyházat tisztelettel sorozhatjuk az elsők közé.

Igen jellemző a következő, második feljegyzés, mely szórólszóra így hangzik:

«1798-ban beadá jelentését a küldöttség, azon véleményt fejezve ki, hogy a nagyobb leányok nevelése a kántorsággal kapcsoltassék össze, s az új templom melletti egyházi telken e czélra külön lak építtessék. Ez épületet illetőleg két terv be is nyujtaték, melyek közül az egyik elfogadva lőn.»

Jellemző ezen adat különösen nemcsak azért, mert az ebben említett küldöttségi vélemény csak tizennégy év multával adatott be; hanem azért is, mert az intézet felállításának helye és az az egyéniség is meg van nevezve, a kire a felállítandó intézetet bízni szándékoztak. Hihetőleg már ezen időben a miskolczi helv. hitv. egyháznak külön kántora és tanítói voltak s a kántor csupán

istenitiszteletet végzett; mert ellenkező esetben, ha t. i. a kántor, — mint számos más helyen még ma is, — egy személyben tanító is lett volna: már a saját iskolájában való elfoglaltatása miatt sem lehetett volna őt a nevelő-intézet vezetésére kijelölni.

Hogy miért s miért nem? — nincs följegyezve, de az ezután következő adat: «ugyanazon év augusztus hó 20-án a (nagyobb) leányok nevelése a kántorságtól elválasztani határoztaték» — nem ad egészen világos értelmet, mivel a nevezett intézet vezetésére kijelölt egyén személyében történt változást nem indokolja meg.

Ily veszteglő stádiumban állott ezen ügy egy évig, 1799-ig, a mikor is — a sorrendben negyedik följegyzés szerint — az intézet vezetése mégis csak a kántorsághoz csatoltatott s ez állomásra *Édes Gergely* és *Nánássy* visszautasító nyilatkozatai után *Mészáros Mihály* hivatott meg, «kinek azonban, bár az egyház a *fenyegetéstől* az *édesgetésig* mindent elkövetett: nem akadt tanítványa.»

Az előbb elejtett terv: az intézet vezetésének a kántor személyével való összekapcsolása — mint az itt mondottakból világosan kitünik — ismét felvétetett; azonban az előbb felszólított s megnevezett két egyén valószinűleg vagy nem érezte magát e tekintetben hivatottnak, vagy terhesnek látta e hivatal viselését, — szóval ez állást visszautasították. Az utolsó helyen megnevezett egyén vállalkozott ugyan a szép szerep betöltésére, azonban növendékek hiányában azt nem gyakorolhatta.

Feltünő az idevágó közlemény azon pontja, mely — bár hallgatagon — a nagyobb leányokkal bíró szülőkre vonatkozik; tehát «fenyegetésre» volt szüksége az egyháznak, hogy a tervezett intézetbe növendékeket fogjon s végre, midőn a kényszerítés módja semmit sem eredményezett: az «édesgetés» eszközét kellett, bár szintén eredménytelenül, segítségül hívni a nemes czél létesíthetésére!

Ezen állapot tartott hét éven keresztül, a mikor aztán 1806-ban, deczember hó 8-án a nőnevelés elhanyagolt, rossz állapotban léte miatt szükségesnek látták egy különös nevelőről, valamint ennek fizetésére biztos alapról gondoskodni; az egyházi gyülésben

ekkor jelenvoltak közül állandó alapúl többen — összesen 728 Rfrtot teremtettek össze önkénytes ajánlás utján. *

1809-ben a «Panyiti-féle» teleknek, a nevelő intézet czéljaira való megvételével felhagytak; a leendő nevelő díját — illő szállás mellett — 300 Rfrtban állapították meg, s elhatározták, hogy az ezen intézet alapjául szolgálandó és szükséglendő 10,000 forintról gondoskodnak.

Az 1806. deczember havi gyűlésben tett ajánlati összegek még 1810-ben sem szedettek s hajtattak be; jóllehet — az említett év ajánlattevői közül — Barkassy Imre kinyilvánítá, hogy ő kész ajánlatát bármikor kamatjával együtt letenni.

1812-ben ismét szóba került a nevelő-intézet szállásának s az alap-tőke beszerzésének kérdése; de jónak látták mind a kettőt a pénzviszonyok megszilárdúlásáig elhalasztani. Többször emeltetett szó a későbbi években is e tárgy érdekében; azonban minden eredmény nélkül.

Tíz év mulva, azaz: 1822-ben *Óváry-Fodor Miklós* végrendeletileg ötezer Rforintot hagyományozott a miskolczi fiúiskolának azon megjegyzéssel, — illetőleg felhatalmazó záradékkal, — hogy ha az iskolai előljáróság a nagyobb leányiskola alapjául akarná ezen összeget felhasználni: ő abban is megnyugszik. Ezen alapítvány kamatja — az ide vágó feljegyzés szerint — bizonyos *Veresmartiné* életében csak két százalékkal folyt be az egyház pénztárába, mivel négy százalék — a hagyományozó végakarata szerint — a nevezett asszonyságot illette.

Ezen időtől számítva tizenhárom év mulva, azaz: 1835-ben elhatározták, hogy a künn, beszedetlenül levő régi papbér, mintegy tizenkétezer (12,000) forint, a leánynevelő-intézet alapja növelésére

* Kocsis Gábor és Tomka Miklós kurátor: 200 Rfrtot; továbbá: Barkassy Imre, Szudi Dániel, Szabó György, Ágoston György, Szepessy György, Rácz János, Bede János fejenként 50 frtot = 350 frt; Balog Antal 40 frt; Pellionisz István, Mezei László, Nagy Ambrúzs egyenként 20 Rfrtot = 60 frt; Sinka Mihály, Fűzi András és Fodor István per 10 frt = 30 Rfrt; Sallai Imre, Gillányi István, Losonczi János, Tóth István, Papp Sámuel, Császár István, Balog János, Varannai László és Nyitrai Mihály — fejenként 5 Rfrtot = 45 frt; Szabó János 2 frt és Kocsis Sámuel 1 frt.

fordíttassék és szigorú behajtása azon meghagyással rendeltetett el, hogy mindenki, a ki azonnal be nem fizetné tartozását, köteles leend a hátralékban lévő összegről *kötelezvényt* adni.

1836-ban *Major István* nevelő fölszólíttatott ezen intézet vezetésére; de mivel ő azon feltételt köté ki, hogy: «*a növendékek száma tizenötnél többre ne menjen*», ő neki pedig «*600 forint fizettessék*»: teljesen mellőztetett. Az intézetet minden áron megteremteni igyekvő egyházi előljáróság még ezen időben is csak tervben foglalkozott az építkezéssel.

1844-ben április hó 24-én az *avasi* templomban tartott nagy gyűlésen a czikó utczai (most Kossúth-utcza) új templom tornyainak felépítése hozatván szóba, *gróf Vay Ábrahám* főgondnok e helyett a nőnevelés ügyét ajánlotta lelkes beszédével a jelenvoltak figyelmébe; mely eszme nagy lelkesedéssel elfogadtatván: a gróf 500 pengőforinttal (= 1250 váltófrt) járúlt buzdításúl ezen intézet alapjához. A nemes példa követőkre találván, az azonnal nyitott aláírási íven az itt rendben megnevezettek a következőleg adakoztak:

Soltész-Nagy János és *Losonczi-Farkas* Miklós 100—100 pfrtot (500 vfrt); *Tomka* László és *Kun* János 50—50 pfrtot (= 250 vfrt); *Balogh* János, *Kun* Bálint, *Telegdi* Sámuel, *Kun* József, *Tóthfalusi* Miklós, *Kun* István, *Szűcs* Sámuel (édes anyja nevében) és *Lengyel* József 40—40 pfrtot (= 800 vfrt); *Újvári* Ferencz, *Dálnoki-Nagy* Dániel, ifjú *Szabó* Ferencz, és *Tóth* János 20—20 pfrtot (= 200 vfrt); *Regéczi* István 12 pfrtot (= 30 vfrt); *Fekete* István, *Korponai* József, *Faragó* Pál, *Éles* Lajos, *Hőke* Györgyné, *Papp* János és *Kovács* Gábor egyenként 10—10 pfrtot (= 175 vfrt); *K. Nagy* György 8 pfrtot (= 20 vfrt); idősb *Debreczeni* Gábor 6 pfrtot (15 vfrt); *Eötrös* Eerencz, *Imre* András, *Serfőző* József és *Dudok* József fejenként 5—5 pfrtot (= 50 vfrt); *Bukó* Eszter, *Kalauz* Sámuel és *Blahó* Mátyásné per 4—4 pfrtot (= 30 vfrt); és végül: *Nagy* András 1 pfrtot (= 2 frt 30 kr. váltó).

Ezen kívül évenkénti önkénytes adományozásra kötelezték magukat: *Kun* Miklós 10 évre per 6 pfrt (= 150 vfrt); *Kun* Lajos tíz évre per 6 pfrt (= 150 vfrt); *Katona* Mihály tíz évre per 10 pfrt (= 250 vfrt); *Bede* György előlegesen 10 pfrtot, s 1844-től — 50-ig 4 pfrt (= 85 vfrt); *Vágó* József 5 év alatt kamattal együtt 50 vfrtot; *Szathmári* József 2 év alatt 5 pfrt (= 12 f. 30 vkr.); *Hőke* György 10 pfrtnak kamatját fizeti örökösen = 25 vfrt.

Ugyanezen közgyűlés *Palóczi* Lászlót, mint segédgondnokot s országgyűlési követet megkereste a végre, hogy ez ügyet követ-

társai pártfogásába ajánlja; valamint az egyházkerületeket is felszólították az ügy támogatására. — Hogy ezen felszólításnak volt-e foganatja? a jegyzőkönyvek átvizsgálása e tekintetben semmi fölvilágosítást nem ád.

Az 1844-ben november 3-án tartott közgyűlésben az intézet alaptőkéje kamatjául — ha, mint mondaték, *Terhes Benjáminnak* már előbb e czélra tett 381 frt 5 vkrnyi adománya szintén az alaptőkéhez csatoltatik: — 594 vfrt jelentetvén be, meghatároztatott a meghívandó nevelő fizetése; még pedig az itt következő renddel:

«Az egyház a kamatot 600 frtra ki fogja pótolni; tanításért minden növendék 25 vfrtot fizetvén, ha csak 40-re tétetik is évenként azok száma: bejön 1000 vfrt; a beirásból pedig, — mi a nevelő hasznára és részére fejenként 2 frt 30 kr-ig váltóban megengedtetik, — ha 40 növendék közül csak 20 fizeti is: bejő 50 vfrt. E szerint a nevelő évi díja leend: 1650 vfrt. Az egyház szállás- és butorzatról nem gondoskodik, ha csak ez részvények útján nem történnék, mihez pedig jelenleg nem igen lehet remény; meglehet azonban, hogy később ily úton fedeztetni fog.»

E fizetésre pedig meghívták *Karacs Terézt, Róza* testvérével együtt, mint «a kik közelismerésre e hivatásnak leginkább képesek megfelelni». *

Ugyanezen időben jelentés tétetett Szűcs István pénztárnok által az alaptőke kamatjairól, melyben *Bakos Pálnénak* ugyanezen czélra tett 500 vfrtnyi alapítványa is érintetett E jelentés vonatkozással lévén a nőnevelő fizetésére, megemlíttetik, hogy ha az *Óvári-féle* alapítvány kamatja teljesen befoly s a régi *papbér* szintén egészen behajtatik: az intézet sorsa még biztosabb alapra lesz fektethető. — A kötelezvényekből pedig *Nyitray József* 200 vfrtnyi végrendeleti hagyománya tűnik ki, mely szintén a nőnevelő intézet alaptőkéjéhez lett csatolva.

1844-ben *Karacs Teréz* hajlandónak látszék ugyan ez állomás

* Megjegyzem, hogy midőn később *Karacs Teréz* ezen állomást, a meghivás némi részben való változtatása után elfogadta, a meghivóban jelzett *Róza* testvérét azon egyszerű okból nem vitte és nem vihette magával, mivel Róza már akkor jegyese volt későbbi férjének s különben is aggodalmai voltak az intézet jövője vagyis életrevalósága iránt; hanem ő helyette a hivatalát elfoglalt Karacs Teréz két, német nyelvű, művelt és képzett leánynyal kezdette meg miskolczi működését.

elfoglalására, de csak azon határozott feltétel alatt, ha «a fentebbi ajánlatok mellett *legalább három évre kellő szállás és butor biztosíttatik*». Minek folytán a nevezett egyénhez való közös ragaszkodásból 1844. deczember 17-én *Soltész-Nagy János* egy aláírási ivet bocsátott közre oly czélból, hogy e követelés, illetőleg kívánság, közadakozás útján teljesítessék. Az eredmény nem maradt el, mit *Pap János* — mint a miskolczi iskolák akkori igazgató-tanára — 1845. deczember 21-én kelt levelében e szavakkal tudatott a meghívott egyénnel: «hivatala első évében rendes fizetésén felül 60 frt 20 kr. pengőben, másod évében pedig 46 frt 20 kr. szintén pengőben segedelműl igértetik s fog adatni.» Sőt az akkori segéd-főgondnok: *Palóczy László*, 1846. január 8-án írt levelében hivatalosan közlé Karacs Terézzel a *Szentgyörgyi Ede*, egyházi főjegyző aláírásával hitelesített adakozási névsort és összeget; mely következő:

Soltész-Nagy János három évre évenként ad 8 pfrtot (60 vfrt); *Kun József* és *Nagy Gedeon* ugyanannyira 5—5 pfrtot (= 75 vfrt); *Herke Lajos*, míg él, ad *Karacs Teréznek* évenként 10 pfrtot, a mi tesz: 175 vfrtot; *Palóczi László* 3 évre évenként 4 pfrt (= 30); *Bakó János* 3 évre évenként 2 pfrtot (15); *Bede György*, *Deák Ferencz*, *Tóth János* 3 évre évenként 1—1 pfrtot (= 22 frt 30 vkr.); *Tóthfalusi Miklós* egyszerre 8 vfrtot; *Kun István* 7 frt 30 vkr.; *Szepesy Sz. István* 10 vfrtot; *Molnár Zsigmond*, *Kopácsi István* és *Barkassy György* 2—2 pfrtot (15 vfrt); *Bajkor Ferencz*, *Szilveszter Jakab*, *Pásztor József*, *Herke Sándor*, *Vatay Károly*, *Csorba Lajos* és *Miskolczi György* egyenként 1—1 pfrtot (17 frt 30 vkr.).

Ennek közlését ily szavakkal kiséré még a nevezett segédfőgondnok: «s ennek közlése mellett eklézsiánk nevében és képében, forma szerint bátor ugyan nem kötelezem és igérem, mindazáltal épen nem hiú reményekkel kecsegtetem a kisasszonyt, midőn ezennel alapos reményt nyujtok az iránt, — hogy ha a miskolczi leánynevelő intézet létre jutand: *az ajánlatok azonnal*, s időről-*időre szaporodandanak* s addig is többen kimondották a tehetősebbek közül azt, hogy mihelyt tapasztalandják, hogy a helybeli leánynevelő-intézet felállítása többé nem puszta eszme és kivánat, — hanem az intézet már valósággal létrejött és fennáll: — annak boldogítására *adakozó jóltevőségüket minden bizonnyal gyakorlandják.*»

Csakhamar ezután, azaz: 1846. január 28-án azt irá *Papp János Karacs Teréznek* a többek közt: «legújabban kegyed szállás- és butorzatokrai költségeinek könnyítésére, egyházi főgondnokunk *gr. Vay Ábrahám* ő exclja kisebb gyermekei 70 pfrtot adtak» stb. E közlést megerősíté *Palóczy László* segéd-főgondnok úrnak 1846. február 26-án kelt levele is.

1846-ban elfoglalván állomását *Karacs Teréz*, kapott ugyan vagy 46 pfrtot butorzati szükségeinek fedezésére; de ennek levonása után is még fennmaradt az igért 70 pengőforintból 60 váltóforint. — Mindezeken kívül a növendékek beiratási díjából a tőkéhez csatoltatott 1853. augusztus 10-ig 2199 vfrt; s így az intézet pénzalapja — hozzászámítva a nevelőnő számára és javára megajánlt egyestételű összegeket is — tett a nevezett időben (1853. aug. 10) összesen: 25,548 frt 35 vkrt, vagyis mai pénzszámítás és érték szerint: 10,219 frt és 55 krt.

*

Ime, körül-belül ennyit tartalmaznak a kivonatos följegyzések; melyek megismertették az olvasót az intézet tervezetének, majd — lassú haladás után — felállításának minden, legcsekélyebb mozzanatával is az eszme megpendítésétől kezdve, annak megtestesítéséig. Hatvankét év (1786—1846) volt szükséges arra, hogy a szép és nemes eszmét: a virágot kifejlődtesse s gyümölcsözővé érlelje. Egy egész emberöltőn keresztül hordták össze jótékonyságuk adományait a nemes szivű emberbarátok, hogy fenköltgondolkozásuknak emléket állítsanak s a szerencsésebb utókor fejlődése számára alapot teremtsenek. S ha a fenköltlelkű egyének nevei méltók arra, hogy a mai kor hálával említse őket: nem kevésbbé méltó erre az a nagyműveltségű, nemes jellemű, és a magssabbfokú nönevelés terén úttörő nő, a ki — bár jelenleg csöndes magányában aggkorának a visszaemlékezés szelid sugárai által megvilágított napjait éli — egykor telve hivatásszeretettel, életképessé fejlesztette a miskolczi helv. hitv. nőnevelő intézetet. Az utókor méltán mondhatja el: áldottak legyenek ez intézet nemesszivű alapitói s áldott legyen annak első, szellemi vezetője: *Karacs Teréz!*

(Békés.) Jámbor Lajos.

HOGYAN OLVASSUNK.*

Nincs az a tárgy, mely a lelkiismeretes és buzgó tanárnak több fejtörést, több gondot okozna, mint a stilisztika tanítása. Bármivel is könnyebben és jobban végez, mint ezzel. A nehézség főoka magában a tárgyban rejlik; a stilisztikában olyasmit kell tanítanunk, a mi végtelen szubjektiv-voltánál fogva alig tanítható még a legjobb módszerrel is, ha ugyan akkép fogjuk fel a dolgot, a mint azt szerintem helyesen felfogni kell is, hogy a stilisztika tanításának czélja nem a stilisztika, hanem maga a stil. Mert itt nem elegendő, úgy mint a poétikában, az illető költői műtárgyak értését és élvezését megtanulni; poétákat növelni ugyan nem jut eszébe senkinek, míg ellenben az általános műveltségnek elengedhetetlen kelléke, sőt alapfeltétele, hogy gondolatainkat stilszerűen ki tudjuk fejezni: s így — legalább bizonyos szerény mértékben — stilisztákat kell képeznünk. Pedig a stilisztaság semmivel sem kisebb tehetség a poétaságnál, s ebben van a nehézség. A kinek módjában van hetenkint vagy ötven-hatvan stilgyakorlatot átnézni, tudhatja, hogy mily feladattal áll itt a tanár szemközt.

Azt tartom, hogy a stilisztika tanításában még a kezdetnek is csak kezdetén vagyunk: akár a tanítás anyagát, akár annak módszerét veszszük, vastag sötétségben tapogatódzunk. Nemcsak mi, a németek sincsenek különben, s a mennyire számot adhatok magamnak az *Angol iskolázás jelené*-ből szerzett benyomásokról, az angolok sem. Még tán legtöbbre mennek úgy hiszem a francziák, kik a választékos kifejezésmódra, szóban és írásban, oly sokat

* *G. Lanson*: «*Principes de composition et de style*»; a «Collection d'ouvrages de littérature a l'usage de jeunes filles» czímű vállalatban.

adnak s kik már a hét-nyolcz éves gyermeket megkezdik az irásmesterség titkaiba avatni az általam sokra becsült *Carré-Moy*-féle mód szerint, melyet e lapok olvasói is ismernek. Általában a müvelt nagy nemzetek között a franczíák tudják gyermekeik szellemét legjobban fejleszteni. A német diák többnyire megterhelt gyomorral hagyja el iskoláit s egész életén át elég dolga van vele, hogy elemészsze az ott nyert tápanyagokat s ekkor is német gyomor kell hozzá, hogy gyógyíthatatlan katarrhusba ne essék; de miután az emésztést elvégezte, el is van látva jól, nem félhet, hogy egyhamar megéhezik. Az angol stúdens kemény ököllel, izmos lábakkal válik meg tanítóitól, s ez nem megvetendő dolog, a fejében a praktikus ismeretek bizonyos határolt mennyiségét viszi magával, melynek útonútfélen hasznát veheti, nem sok és nem kevés, mert ritkán talál emberre, a ki többet is tud; apja, nagyapja is azt tanúlta, valószínűleg épen úgy is tanúlta, mint ő. A franczia iskola bocsátja el a legkevesebb tudás-mennyiséggel növendékeit, de e keveset jobban érvényre tudja juttatni a németnél is, angolnál is. Nem látja el növendékét egy életre való tudománynyal, hanem képessé teszi, hogy, ha akarja, megszerezhesse maga. Valami sajátszerű elevenséggel, fogékonysággal látja el, a melynek csirái különben már temperamentumában, faji jellegében feltalálhatók, a mely megadja neki a tehetséget, hogy az élet minden viszonyaiban feltalálja magát, zavarba ne jöjjön: s a fődolog mégis csak ez. A tudomány mennyisége, bármily nagy is legyen, akárhányszor cserben hagyhatja az embert, a szellem sokoldalúsága s különösen érettsége soha. A stilisztika tanításának is, ha valaminek, első sorban a szellem fejlesztését kéne főczéljául tekinteni, pedig mai módszerünkkel leginkább csak egy tudomány-mennyiséget nyújtunk a növendéknek, a melyet kolonczként húz maga után, a nélkül, hogy tudna vele mihez fogni.

A nélkül, hogy czélom volna ezúttal a stilisztika módszereinek vizsgálatába belemerülni, elmondtam e dolgokat mintegy figyelemébresztésül azon alkalomból, hogy egy nem régiben megjelent franczia stilisztikát kivánok e lapok olvasóinak bemutatni. A könyv a *Collections d'ouvrages de littérature a l'usage des jeunes filles* (Irodalmi munkák gyüjteménye leány-növendékek számára)

czímű vállalat egy kötete, czíme: *Principes de composition et de style par G. Lanson;* Paris, Hachette (Az irály és szerkesztés elvei). Eredetileg az egész munkát szándékoztam az olvasókkal megismertetni, de utóbb bármily érdekes is különben a mű, elállottam e tervemtől. Ismeretlen anyagot természetesen ez sem tartalmaz, némi bevezető rész után az invencziót, dispozicziót és elokucziót tárgyalja, mindeniket körülbelől hatvan lapon. A mű érdekessége inkább feldolgozásában rejlik, a mit az ismertetés nem igen adhatna vissza. Német s természetesen a magyar tanító is könnyen meg lenne akadva véle, s a közoktatásügyi tanács is bajosan engedélyezné. (A vállalat Manuel tanfelügyelő [inspecteur général de l' Instruction publique] szerkesztése mellett, a tantervhez alkalmazkodva jelenik meg.) Nem is tudnánk vele bánni: nincs benne egy sor se, a mit feladhatnánk leczkére; az egész könyv tárczaszerű, szellemes szórakoztató módon van megírva, melyet olvasni kellemes és gyönyörködtető. Olyan dolgok vannak benne, melyeket szabályokba foglalni s megtanúlni lehetetlen, de a maguk helyén sokkal több hasznot hajtanak amazoknál. A leány oly szívesen olvassa, különösen némi vezetés mellett, a könyvet, akár egy regényt, s a nélkül, hogy valamit bemagolt volna, a mit esetleg meg sem értett, önmagától kezd a stil tulajdonságainak, az irásmű megalkotásának tudatára jutni. Lansonnak eszthetikai felfogása s könyvének feldolgozott anyaga sokkal érdekesebb, semhogy a legmelegebben se merném a stilisztikával foglalkozók figyelmébe ajánlani; ha tán egynémelyikünk nem is tartaná növendéke kezébe valónak, mindenesetre sok jóravalót találhat benne a tekintetben, hogy mikép tanítsa ő maga is a stilisztikát. Hogy azonban e lapok olvasói mégis fogalmat nyerjenek a könyv hangjáról, menetéről, feldolgozásáról, itt közlök belőle egy fejezetet, mely aktualitásánál fogva is érdekelni fog, azt hiszem, mindenkit, s minden ismertetésnél tisztább világot vet könyvemre. A fejezet czíme:

*

Az olvasás. — Fontossága a szellemi tehetségek általános fejlesztése tekintetében. — Mikép olvassunk?

Az olvasás a szellem meddőségének egyedüli orvossága. Általa

megnyilik, megtelik a szellem; helyet talál benne az egész erkölcsi és fizikai világ. S különösen, hogy írni tanuljunk, kell olvasnunk: mintegy eszméket gyűjtünk így, hogy ismét visszaadjunk. Néha, különösen ifjú korunkban, eredetiséggel dicsekszünk, s oly dolgokat vélünk gondolni, minőket más emberi elme még nem gondolt. Az új eszmék ritkák e földön: akárhány különben kitünő iró művében sem fogunk találni egyetlen egyet sem. A ki a közszokás ellenére akar gondolkozni, az a józan ész ellenére gondolkozik: ha nem sikerül, nincs mit mondanunk; ha sikerül, annál rosszabb, mert bolondokat mondunk. Szerencse még, ha úgy járunk, hogy új dolgoknak veszünk divatjukat mult ócskaságokat, melyeket kifoldozunk és újra mázolunk, vagy nyilvánvaló mindennapiságokat, melyeknek értelmét elhomályosítjuk vagy elferdítjük.

Nem tudom, hogy az eredetiség pretenziója nem rejt-e magában jókora lustaságot, hogy, nem akarván magunk se gondolkozni, fölmentsük magunkat a mások gondolatainak tanulmányozása alól. Csakhogy, mielőtt fölfedező útra indulunk, el kell jutnunk az elődeink által elért határokig: végig kell járni az ő nyomaikat s nekünk onnan kell kiindúlni, a hol ők megállottak. Különben ki vagyunk téve annak, hogy ismert utakat nyomozunk s négyszáz év mulva újra fölfedezzük Amerikát. Csupán gyermekeknek szabad a városligetet őserdőnek nézni s benne Cooper és Aymard Gusztáv vadászizgalmait átérezni.

Azt szeretném tehát, hogy a leányok, levetve a büszkeség és lustaság sugallatait, sokat, sőt mindenből egy keveset olvasnának. Fussák át a régi irodalmat. Görögül és latinul nem tudnak s a jó isten, remélem, sokáig meghagyja még őket e boldog tudatlanságban. De vannak a régi irodalmaknak egyetemes érdekű s általános szépségű művei, melyeknek érdeke és szépsége nincs elválaszthatatlanúl a nyelvhez és mértékhez kötve. Vegyenek hát fordításokat, még pedig a melyek inkább a szellem és hang, mintsem betűszerinti értelemben hivek. Azon a napon, melyen őszintén és affektáczió nélkül érdeklődnek Homér iránt, sokat nyertek: megértették a legnagyobb egyszerűséget és hogy művészetben, úgy mint az erkölcsi világban a tökéletesség az én teljes önmegtagadásában áll. Olvas-

hatják a tragikusokat, Herodotot, Thucydidest, Platon egy-két dialogját, Demosthenes egy pár beszédét, Plutarchost, Epictetest, Marcus Aureliust. Hagyják ki Pindarost: csodálhatnák, de meg nem érthetnék. Általában a görög lirában, zenében, tánczban teljes tudatlanságot ajánlanék nekik: sokkal vaskosabb fogalmaik vannak, legalább műveltségük tényleges színvonalán, az igazságról, mintsem hogy tudnák, mit kell tudni e finom tárgyakban. Tekintsék inkább tudákosságnak a maguk részéről, mintsem dicsőségnek ezekről biztosat beszélni.

A latinból Vergiliust kapják, Cicero egynehány beszédét, a *kötelességekről*, Seneca leveleit Luciliushoz, Titus Liviust és Tacitust. A fordított Horatius már nem Horatius, s erkölcse se leányoknak való. Lucretius nehéz nekik; Juvenalis nagy kommentárt és sok ollózást igényel. Lucanusból elég egy pár arczkép és epizód. Ovidiusból nem vennék mást, csak La Fontaine *Philemon* és *Baucis*-át.

A régiekhez csatlakoznak az idegenek: az angolok Shakespeare-rel és Miltonnal, Macaulayvel, a XIX. század néhány regényiróval és költővel; a németek Gœthe és Schiller némely munkájával, Klopstock nélkül. Az olaszoktól elkérjük Dante *Poklát* és *Purgatoriumát*, Machiavelli egy pár beszédét, Leopardi egynémely darabját; a spanyoloktól Calderon és Lope két-három darabját és — a mi maga fölér egy bibliotékával annak, a ki olvasni tudja — *Don Quichotte*-ot.

E jegyzék nem nagy: de a ki megemésztette e könyvek lényegét, annak már lesz valami a fejében. S hogy a sok olvasásba bele ne zavarodjunk, szükségtelen magunkat megterhelni adatokkal és itéletekkel olyanokról, a kiket nem olvastunk: az irodalom története így tekintélyesen megrövidül s sok időt megkímélünk. Mi haszna, ha két adatot és egy méltánylási formulát tudunk valamely név alá tenni, a kitől nem olvashatunk s nem is fogunk olvasni egy sort sem. Értelmi haszna semmi, sőt inkább nyilvánvaló kárral jár; minden tekintetben sokkal helyesebb ilyen dolgokban a természetes tudatlanságot megőrizni s szükség esetén álszégyen nélkül meg is vallani.

Néhány könnyen érthető kritikájú és kicsinykedés nélkül tudo-

mányos jó munka megsegít a régiek és külföldiek megértésében s tájékoztat a franczia irodalomban is. Ne féljünk a szisztematikusoktól: ezek azok a hatalmas szellemek, kiknek viziójuk, mintegy halluczinácziójuk volt egy igaz eszméről. Többet tudunk Görögországról, ha elolvastunk száz lapot Taine Görög művészetéből, mint ha átlapoztunk, kivonatoltunk, megtanultunk egy pontos és teljes kézi könyvet, melyben minden benne van, de a melyben nem látni semmit. Kevés tárgy, szigorúan megvilágítva, még ha a fény kissé durva is, ez kell első sorban az ifjú elméknek, kiknek rendes hibája, hogy néznek a nélkül, hogy látnának. A finom, árnyalatos, összetett munkák következzenek aztán, melyekből meg lehessen tanulni az abszolut igazságok helyreigazítását ellentétes igazságok által, melyek az egybevető érzéket fejlesztik, a mi még felnőtteknél is olyan ritka. Ez iróknak, a kik rendszerrel s ellenmondásokkal dolgoznak, megvan az az előnyük, hogy egyéniek lévén s minden gondolatukra saját bélyegüket nyomván, nem tűrik a plagizálást s megbénítják a veszedelmes törekvést, melyet a szellem lustasága ró az emlékezetre: elemésztünk, magunkévá teszünk belőlük a mennyit lehet; nem tanuljuk meg könyv nélkül, nem szabdaljuk formulákra s nem aggatjuk rá saját alkotásainkra.

Nem fogjuk magunkat terhelni amaz állítólagos kritikák olvasásával, melyeknél a fölvett tárgy csak eszközül szolgál, hogy az író frázisainak tűzijátékát sziporkáztathassa, sem azokat, a kik tárgyukat szétmorzsolják s tudákosságukon nem tudnak uralkodni. Azok, kiknél a forma minden, nem kevésbbé veszedelmesek és hasznavehetetlenek, mint azok, kik meg nem adnak rá semmit.

Az utóbbi években a franczia nyelv tanulása előtérbe helyeztetett a fiuk tanításánál. Még sokkal inkább az oktatás alapjául és lényegéül kell szolgálnia a leányoknál. Betekintenek egy kissé a középkorba. Nem szabad a *Roland-éneket* nem ismerniök; de itt még inkább elnézik nekik mint a régi irodalmakban, hogy ne tudjanak arról, a mivel meg nem ismerkedhetnek, azaz a mi nincs lefordítva. Mert azt követelni, hogy az ó-franczia tanulják, agyrém; a franczia etimológia tanulására fordított órák, annak a ki nem tud latinul, puszta idővesztegetés. Miután a leányok megtanulták a ó-fran-

czia deklinációkat, konjugációkat, szintaxist, miután végire jártak egy történeti nyelvtannak, nem marad a fejükben végtelen unalomnál, sok zavarnál egyéb s valamivel több hajlandóság ortografiai hibák elkövetésére: hogy egy esztendei ilyen munka után a *Roland-énekből* húsz sort elolvashassanak, arról szó sincs. Néhány fejezet Villehardouinből, csaknem egészen Irinville, Froissart nagy epizódjai, egy kicsi Comines-ből — mind fordítások útján — csatlakoznak a *Roland-énekhez*, s ezzel gyorsan átmegyünk a XVI. századra. Ide érve minden jó, kivéve a mi csalárd és unalmas. A javítás és bölcseség örve alatt gyakran ajánlották például a leányoknak a XVIII. század s az első császárság pseudo-klaszikusait. Ne hallgassanak rá. Nem fiatal leányoknak való Le Franc de Pompignan, Saint-Lambert, Delille, vagy akár J. B. Rousseau szerepét és szellemét tanulmányozni; nem bánom, ha nem ismerik a tragédiákat és egy-két darabját kivéve Voltairet, valamint Lemierret sem. Elhagyják mind a rhetorikusokat, versgyártókat, utánzókat, deklamálókat: azokat, a kik mondtak valamit, hogy épen mondva legyen; a kik kitünően is mondták, azokra kell súlyt fektetniök. Több anyagot találnak a XVI. és XVII. században, mint a XVIII-ban; a két elsőből alig lehet valakit proskribálni, legfölebb az erkölcs nevében; az utóbbiból alig van számukra mit megtartani: három-négy munka legföljebb három-négy irótól. Pascal, La Bruyère, Fénelon a stilnek jobb mesterei s jobban adják annak elméletét is, mint Buffon és Marmontel, a kikre szüntelen utalják őket. Végre megnyitnám a leányoknak általában a XIX. századot, nem zárva ki egy fajtát sem, s nem félve attól, hogy fölveszek olyat is, melyet az utókor nem fog fölvenni: ott találnák majd, új és az ő érzelmi-világukhoz alkalmazott formában kifejezve többnyire azokat az eszméket, melyeket előbb a régieknél, külföldieknél és klasszikusoknál találtak. Sokkal könnyebben meg fogják ragadni különösen ama viszonyt, mely a könyv és az élet között van, a szoros összeköttetést az eszme és a valóság között: érezni fogják, hogy nem csupa hiú képzelgések, a mivel foglalkoznak; észre fogják venni a szavakban, ez örökkévaló szavakban, melyeknek már annyi századbelijével fárasztották füleiket, az emberiség életét s a saját maguk életét.

Legfontosabb azonban, hogy mi módon olvasunk. Jó olvasó kezében nincs rossz könyv, s a legjobb se ér semmit, ha nem tudjuk hasznát venni. Falni a köteteket, semmi: tudhatjuk egész Larousse-ot könyv nélkül, még se lesz a fejünkben semmi. Ha tétlenül engedjük át magunkat a könyv benyomásának, az olvasásból nem lesz hasznunk. Emlékezetünkbe megy át, de nem értelmünkbe. Egyesülnünk kell, úgy szólván, olvasmányunkkal, közbeszőnünk egész szellemünket s összes eszméinket a szerző okoskodásainak, ellenőríznünk a rajta tett tapasztalattal, s ellenőrízni az övét önmaga által. Az olvasás, szóval, küzdelem, s csupán ez úton gyümölcsöző. Még legyőzetve is mienk a győzedelmes zsákmány.

A jelzettem hiba sokkal gyakoribb tán a nőknél, mint a férfiaknál. Nem az értelem ingadozása okozza azt; nem is lustábbak a férfiaknál. De, a gondolkozás gyakorlatában legalább, két olyan erényük van, melylyel a férfiak nem élnek: a szerénység és az alázatosság. A férfi, alighogy felnyúlt, belevakul az első fénybe, mely természetes tudatlanságát megvilágítja; alighogy szert tett néhány elvre, melyeknek mélyéig le nem hatolt s igaz értelmét és viszonyát meg nem állapította, okoskodik, következtet; feldúlja a világot s új terv szerint építi föl; föltámad a társadalmi rend, valamint a természeti rend ellen; törvényhozóvá, népvezérré lesz. Ellenben a gyakran végtelenül mívelt és finomérzésű nő sajátságos félénkséget mutat az ítéletben. A környezetbeli férfiak eszméit sugározza vissza, a kik pedig nem érnek föl vele. Még a ki függetlennek, emanczipáltnak látszik is, a ki magas hangból beszél, vág és szabdal, még az is néha egy távolabbi szellem rabja; annak a visszhangja; lázongva vagy megalázkodva, paradoxban vagy köznapiságban leczkét ismétel.

Az író, a kit olvasunk, ismeretlen: a barátság, a tisztelet nem lopják be tanait az olvasó szellemébe; sőt a puszta jelenlét s a hang és tekintet fizikai hitelének hatalmas előnyével sem rendelkezik. Könyvében jelentkezik, s az asszonyok, különösen a lányok valami vallásos tiszteletet éreznek a könyv iránt: ama szokásuk, hogy elhiszik azt, a mit nekik mondanak, mert az a ki mondja, tekintélyével hat rájuk avagy hajlandóságot éreznek iránta, teszi, hogy a nyom-

tatott gondolat, mintegy személytelenné válva, az emberi beszéd hangjával nem csendülve fülükbe, e szellemisége által az égből jövő igazság látszatát ölti magára.

Nem kutatnak: behúnyt szemmel — hisznek; ez kinyilatkoztatás. Másnap egy más könyv mást beszél: de hisz az is *könyv;* írva van: hiszik. Nem ismerik az ellentmondó tételekben való hivés lehetetlenségét; ha a dolgok nem egyeznek, az rejtély: respektálják s szellemük nyugalma nincs megzavarva.

E könnyűségnek, melylyel a nők a tanított vagy irott szónak hisznek, más kellemetlen következménye is van. Nem hiszik, hogy félig tudnak valamit. Ha a szabad kutatás ismeretlen előttük, még sokkal inkább az a fél-hitel, a kételkedés s mind az az ezer árnyalat, mely a bizonyosságot a tudatlanságtól elválasztja. Minden abszolut igazság vagy tévedés: mondhatnám orthodoxia vagy herézis. Az egyszer elfogadottra a kétségnek árnya sem eshetik. Nem hiszik, hogy mindent tudnak, hanem azt hiszik, hogy mindent tudnak arról, a mit tudnak s tudományukat szívesen átviszik a *Hiszekegy* vagy a katekizmus merev, szilárd, változhatatlan formuláira. Nehézségeket nem gyanítanak: világos minden homály nélkül vagy ártalmas haszon nélkül az ő szellemükben. Innen az a metsző, dogmatikus, fennhéjázó hang, — ezek a buzogánycsapásként lesújtó igazságok a fiatal lányoknál, a kik pedig igazán szerények és tartózkodók: de a kik hisznek Bribanban és Fénelonban, mint a szt. Háromságban és a Mennybemenetelben. E dölyf, ez önhittség a szellem egy formája, nem a szív hibája.

Minden, a mit így vizsgálódás nélkül elfogadunk, abszolut formulákba átviszünk, nem megy igazán a lélekbe által, nem egyesül annak lényegével, nem olvad bele. A tekintélyektől szerzett eszmék, mint a dogmák, a használatban nem egyebek üres köznapiságoknál. Ha élni akarunk velük, nem találunk emlékezetünkben ránkparancsolt frázisoknál és konvenczionális ítéletmondásoknál egyebet.

Hogyan lesz hát az olvasás hasznos? Hogyan nem leszünk szenvedőlegesek vele szemben? Hogyan juttatjuk el igazán értelmünkbe?

Brunetière, egy kitünő művében * kimutatta, hogy a közhelyek voltak a gondolkozás feltételei s a lelemény alapkövei az irodalomban; hogy a remekmüvek mind közhelyeken épültek fel, s a melyek tulajdonkép nem egyebek egyetemes, örökkön igaz s ilyenekül elismert igazságoknál. A fiatal embereknek tehát hozzá kéne magukat szoktatni, hogy bármit is olvassanak, kikeressék a közhelyet, mely olvasmányuk alapját képezi. Törekednének, a személyes és helyi körülmények minden gondolatát, minden érzelmét kifejteni. Ízlésük fejlődnék és finomodnék, midőn így belevegyülnének a művész kedélyvilágába s százada szellemébe s megismerkednének a véletlen színezettel és formával, melyet az egyetemes igazság fölvehet. Kiváltképen pedig magukévá tehetnének egy általános eszmét, hogy aztán alávessék személyes tapasztalataik ellenőrzésének. Az általános eszme, ha nem pusztán csak határozatlan gondolat, számos tapasztalatnak végeredménye; magában foglalja és feloldja a lények egy gyűjteményének s a tények egy sorozatának közös jellemvonásait. Olyan mint a keret, mely a valóság töredékeit gyűjti össze. Nos hát, a keretbe, melyet olvasmányunk nyújt, tegyük be a valóságot, melyet ismerünk, lelki világunkat, s a bennünket környező világot; alakítsuk át, ha kell; nagyítsuk, tömörítsük; szóval alkalmazzuk szükségeinkhez, s mintázzuk a tartalmat a tartalmazó után. Az eszme akkor a miénk lesz; valódi és tulajdon értéke lesz ránk nézve; ha kifejezzük, nem hangzik üresen; s nehézség nélkül megtaláljuk hozzá a nyomatékos és szabatos kifejezést. «Ha behatolunk az őszinte gondolat-menet lényegébe», mondja Brunetière, «a közhelyekről lefoszlik minden a mi elcsépelt, s mindattól, a mit az elcsépeltség neve alatt összefoglalnak, csupán az egyetemesség marad, mely egy egészen új igazságot tüntet föl eredeti és való alakban.»

De, mondhatnák, tapasztalatunk igen kicsiny s nem lesz-e nevetséges törekvés, ha a nagy emberek gondolatait át akarjuk alakítani a családi és iskolai élet apró eseményeire, a mi gyermekies emlékeinkkel? Nem, ha lelkiismeretesen, őszintén és fenhéjázás

* *Histoire et littérature:* A közhelyek elmélete.

nélkül teszszük. A szerénység mindent merhet. «Mindegyikünknek», mondja továbbá Brunetière, «csak kevés számú tényről van közvetetlen tapasztalata; de mindegyikünkben megvan a képesség, hogy megkülönböztesse, nem mondom mindjárt az igazat a csalárdtól, de a különlegest az általánostól, a kivételest az egyetemestől.» Távoleső analógiák, titkos kapcsolatok megértetik velünk, a mit nem is éreztünk; a kicsinyből a nagyra kell következtetnünk. És aztán nem is szükség a mások gondolatait átalakítani: a magunkéit kell megalkotni s a közös kelméből a magunk mértéke szerint szabni.

Különben is, a klasszikusok sajátszerű dicsősége, halhatatlan érdeme ép abban van, hogy bár mily magasan emelkedjék is ki művök a középszerű valóságon, nem fogjuk magunkat benne idegenül érezni. Oly kevéssé keresték, oly állhatatosan kerülték mindazt, a mi sajátlagos vagy kivételes, hogy ifjú korunktól kezdve szerethetjük őket bálványozás nélkül, nem azért mert ők mondják, hanem mély igazságaik világos értelme miatt. Valamelyik oldalról mindig érinthetjük őket. «A fenséges», mondja Michelet «nem természetfeletti; éppen ellenkezőleg, az a pont, melyen a természet leginkább kifejezésre jut, természetes magasságában és mélységében.»

Ismerjük *Andromache*-t. S nekünk is van szerető, édes anyánk; talán egy kis hugunk is, kit védő szeretettel veszünk körül. Szálljunk magunkba olvasás után: kérdezzük meg saját érzelmeinket ama vonásokat illetőleg, melyeket a költő rajzolt; világosítsuk meg homályos s inkább csak ösztönszerű érzeteinket e tiszta költészet fényénél. Szivünk fogja velünk megértetni e darabot, mely viszont megtanít jobban olvasni szivünkben. Fogalmat szerzünk az anyai szeretetről, melyhez ugyan Racine sokat szolgáltatott, de melyhez egy kissé magunk is hozzájárultunk. S ha valaha szólnunk kell róla, nem szólunk gyermekesen, a mitől Racine megóv bennünket, sem köznapiasan, a mitől saját érzelmeink fognak megmenteni. Az olvasás kifejtette a csirát, mely bennünk élt; a magunkbatérés megelevenítette az olvasást, s oly dolgokat fogunk mondani Racine után, megengedem, ő utána, a melyek mégis a miéink lesznek, minmagunk lesznek.

Az ilyen olvasásnak az a haszna lesz, hogy ellát bennünket

bizonyos központi eszmékkel, melyek körűl futólagos benyomásaink, pillanatnyi izgalmaink csoportosulhatnak és megállapodhatnak. S ez fontos dolog. Tapasztalatunk nem azért kicsiny, mert keveset élünk át, hanem mert semmit sem tartunk meg. Élünk nap nap után: az események elvonúlnak rajtunk és izgalmaink elmosódnak.

Semmi sem marad meg bennünk belőlünk, csak öntudatlan szokásaink s gépies cselekedeteink. Azért, mert durván, szenvedőlegesen érezünk. A tények feltünnek, megörvendeztetnek vagy megbántanak bennünket: örülünk nekik, szenvedünk alattuk; egyebet nem tudunk róluk. A gyönyör vagy fájdalom miértje, hogyanja vagy épen eredete nem érdekel bennünket. A megszünt benyomás oka, maga a benyomás eltünik, csak egy halvány emléket, homályos képet hagyva hátra, mely további benyomásaink tömege által lényünk mélységeibe letolatva, csakhamar elenyészik. Ha érzelmeinknek segítségül hivjuk olvasmányainkat s így elmélkedésre késztetjük magunkat, ha megkísértjük benyomásainkat az öntudatlanságból kiemelni, eszméinkhez úgy szólván hozzákötni: egyik úgy mint a másik, a könyv tanításai és az élet leczkéi, sokáig megmaradnak bennünk, s nem folynak szét szüntelen, mint a fövényhalom vagy mint a víz a hasadt edényből.

Mi sem hasznosabb különösen a moralisták olvasásánál, ha megfigyeléseiket megkísértjük alkalmazni s a valósággal összehasonlítani. La Bruyère könyve megbecsülhetetlen úgy tartalmánál, mint alakjánál fogva: ép oly mértékben tanít gondolkozni, mint irni. Egész kincsesháza az emberről és világról való felfogásnak, melyet magunk által ellenőrizhetünk s a használatba átvihetünk. Ha úgy olvassuk, a mint kell, azaz szemünket nem a könyvre szegezve, hanem szüntelenül keresve magunkban és körülöttünk az igazságot, melyet tartalmaz, az erkölcsi ismeretek gazdag tárát halmozzuk fel, s késő napjainkra az erkölcsi tények megláthatásának ritka adományát szerezzük meg. Tudni fogunk beszélni az emberről: s nem leszünk meglepetéseknek kitéve e részben soha.

La Fontaine-t sem lehet kevésbbé magasztalni. E bámulatos költő kiváltképen eszmekeltő, mihelyt belemélyedünk s nem gyermekesen olvasunk. Még jobban megtanít, mint La Bruyère, meg-

állapítani ama titokzatos és biztos rokonságot, mely az erkölcsi és fizikai világot egyesíti, megsejteni a jellemet egy mozdulatából, megérteni a lelket egy mondat hangsulyozásából.

A nagy irók segítségével így gyakoroljuk magunkat a gondolkozásban. Tüzet gyujtunk az ő lángjuknál s igyekszünk tallózni ott, a hol ők arattak. Eszméket veszünk tőlük, melyekkel útba igazíthatjuk és csoportosíthatjuk tapasztalatainkat. Ez az *olvasás igazi módja.*

Alkalmazása, hamarjában, nem éppen könnyű. Csak hosszú, nehéz fáradalmak után szabadul fel a szellem a tunyaság alól s szerzi meg egész rugékonyságát. De azért nem kell elbátortalanodni, sem pedig valamit megvetni. Eszmék dolgában a legkisebb leletnek is meg van a jutalma. Bármily tökéletlen, bármily felületes is egy gondolat, ha szellemünk hódítmánya, becses: mert szokást teremt, utat egyenget más fölfedezésekhez, s szemünk önkénytelenül is gyakorolja magát mind szélesebb köröket átfogni és mind nagyobb felületeket áthatni.

Hogy munkánkat könnyítsük, nem lesz rossz olyan könyveket elővenni, a melyek — s néha bámulatosan — sértenek, ingerelnek, elkeserítenek, s kedvet adnak másképp gondolkozni, mint a szerző. De nem olyanokat kell választani, a melyeknek könnyen ellenmondhatunk. Ez örökös ellenkezésben egyéniségünk kifejlődik, fölismeri magát, szellemünk hozzászokik szemébe nézni mások gondolatainak, kutatni itélésének okait, tisztázni érzelmeinek zavaros tömegét, megtörni az irott dolog jármát. A megsértett és gyanuba fogott igazság iránti érzés türelmetlensége csakhamar megfogja súgni, hogyan kell védelmezni és helyreállítani.

Olvasni fogjuk a *Misanthrope* ot: nem tudunk róla mit mondani, ha megkérdeznek. Nos hát, ne egy Molière-tömjénezőből keressük ki a darabra illő itélet- és magasztalás-formulákat: olvassuk el a *Levél Dalamberthez*-ben Rousseau J. J. finom és csalfa kritikáját. Az igazság és tévedés e folytonos vegyüléke, a minduntalan egyoldalúsággal keveredő éleslátás finomsága gondos elmélkedésre késztetnek bennünket: a művet mondatról mondatra át kell vennünk, hogy kigubanczoljuk az átlátszó igazságok s rendszeres téve-

dések e gombolyagát; közelről kell megtekintenünk ez eszmék egybefüzését, hogy észrevegyük, mily csalfa kapcsok csenik be az igaztalanságot és pontatlanságot e különben oly logikus és mély tartalomba. Ilyen formán egyéni véleményt alkotunk magunknak a *Misanthrope*-ról. Megengedjük Rousseaunak, hogy Alceste nevetséges erényességével és erényessége által; de tagadni fogjuk, hogy Molière azt az erkölcstelen szándékot táplálta volna, hogy nevetségessé teszi az erényt általában. Tagadni fogjuk, hogy a bámulat, melylyel nem lehet Alceste-nek nem adóznunk, a szerző czélján kivül esnék, sőt ellenkezőleg elismerjük, hogy ép Molière lángelméjének egyik legcsodálatraméltóbb eredménye, hogy egyesíteni tudta ugyanazon jellemben a rokonszenvest és nevetségest, miként párosítani tudta Don Juanban a legfőbb kellemet és gyülöletest. Levonjuk hát a következményt, hogy Molière általában nem akart mást, mint megmutatni, mily kevéssé alkalmazkodik a világ a tökéletes erényhez, mely neki alkalmatlan s melyen nevetésével áll boszút, s mily kevéssé fogékony is az emberi gyarlóság iránta, mivel a legszebb lélekben is túlzásba hajlik, kesernyéssé válik s semmiségekbe megy át. Ez hát az erény megvetésének prédikálása? s mi legfölebb azt a leczkét vonhatjuk le belőle, hogy a világ gonosz s az ember gyarló. Bossuet a vétek szószólója lesz-é, midőn megtiltja az ájtatosoknak a tökéletesség keresését, s a földet ajánlja nekik a földi apró erényekkel és mindennapi kötelességekkel? Ime, ezt sugallhatja Rousseau, Molière ellensége: tanulhatnánk-e ennyit a rajongóktól, kik áradoznak a bálványozásban és tömjénezésben?

Így segítsenek bennünket Lamartine és Rousseau szabatossá tenni, megalapítani csodálatunkat La Fontaine iránt. Malebranche és Pascal világosítsanak fel bennünket Montaigne felől; Bossuet értesse meg velünk Corneille és Racine-t s a drámai mű természetét; anathémáját nem tekintve, kevés kritikus értette jobban a szinházat Bossuetnél. *Cromwell* bevezetése, a *Keresztyénség szelleme* irodalmi fejezetei, Lessing, Schlegel kritikái klasszikusainkról kitünő támaszai az értelemnek, mely elveket fog belőlük levonni a másképgondolkozásra, és hogy kikerülje a sérelmes konkluziókat, megtanul okoskodni.

Ha kitünő dolog megmérkőzni egynémely fenhéjázó, szélsőséges, igaztalan véleménynyel, melyeket hatalmas és őszinte szellem jó stilben fejezett ki, nem lehet eléggé kerülni a fénytelen és relief nélküli hibás nézetet, mely képes gyanuba venni, mert nincs ereje ellenmondani, a fél-igazságokat, melyeknek köznapi és kényszeredett szelleme, a paradox dicsőségére vágyva, csupán teljes és ízetlen tévedésekre képes.

*

Fölöslegesnek tartom, bármi további megjegyzéssel e gyönyörű és tanulságos fejezet hatását megrontani. Habár a benne feldolgozott anyag tőlünk kissé távol esik is, élvezettel olvasta azt hiszem mindenki a szellemeskedésük mellett is tartalmas sorokat, melyeknek formája és hangja szintúgy figyelemre méltók, mint kifejezésre juttatott elvei. Most már még bátrabban merem ajánlani e gyönge fordítás alapján is az eredetit nem csupán a stilisztikával különösen foglalkozók, de a stil iránt általában érdeklődők figyelmébe; nem mulasztva el kifejezésre juttatni abbeli nézetemet, hogy nyereségnek tartanám hasznavehető stilisztikában is, de, nők kezébe való művekben pedig egyátalán nagyon szegény irodalmunkba az egész mű áttételét. Ha időm s tehetségem megbirja, tán meg is próbálkozom vele.

(Körmöczbánya.) Dr. Szántó Kálmán.

CSALÁDI ÉLET A RÓMAIAKNÁL. *

(Első közlemény.)

Az emberi társadalomnak egyik legszebb és bizonyára legnagyobb jelentőségű alkotása a család, melyet a polgáriasult államokban a vallás szentesít, a törvény pedig védelmébe fogad és jogokkal ruház fel. A család szentélyébe helyezte a gondviselés mind azt, mi földi lételünket széppé, boldoggá teheti. A család egyszersmind a társadalmi erényeknek fejlesztője, a vallási érzület ápolója, a közerkölcsiségnek és közjólétnek alapja. — Az emberiség politikai valamint kulturai történetéből látjuk, hogy a családi viszonyok mily nagy befolyással voltak nemcsak egyes emberek, hanem egész nemzetek fejlődésére és fennállására.

A családnak vallási, erkölcsi és társadalmi fontosságát soha sehol sem tekintették ideálisabb szempontból, mint Rómában! Az igazi családot voltaképen Róma vezette be a történelembe, mely már ezért is, de különösen azon okból érdemli meg érdeklődésünket, mert a római társadalomból fejlődött törvénykezésünk és műveltségünk, s az egyesült görög-római tudomány és művészet kincseiből táplálkozik művészetünk és tudományunk mai nap is.

E helyen különösen a rómaiak némely családi szokásairól, kiváltképen pedig a nő szerepéről a római családban óhajtok egyetmást elmondani.

A római családi viszonyok megérthetése czéljából szükséges megemlítenem a családfőnek, vagyis az atyának kiváltságos hely-

* Felolvastatott Kolozsvárott a Dávid Ferencz-egyesület gyűlésén 1889 január 27-én.

zetét a családban. A született rómait, ki egy család élén áll, három szempontból tekinthetjük: mint szabad embert, mint honpolgárt és mint egy családnak tagját, mert e hármas állapotból származtak az ő személyes jogai, nagy «*hatalmai*». Ilyen volt a «potestas dominica», vagyis azon hatalom, melyet mint a ház ura rabszolgái felett gyakorolt; a «patria postestas», t. i. a gyermekei feletti jog vagy teljes hatalom; a «manus», vagyis a feleség feletti hatalom; a «mancipium», azon jog, melyet egy másik szabad ember felett gyakorolt, kit a törvény értelmében megvásárolt és a «dominium», t. i. a birtok és vagyon feletti jog. Ezen személyes jogok teljes birtokába azonban csak akkor jutott a római, ha egyszersmind családapa — pater familias — volt, mert ezen minőségében hazájának törvényei és a közszokás nemcsak az említett jogokkal vagyis hatalmakkal ruházta fel, hanem személyének sajátos ihletet és méltóságot kölcsönzött.

Mint a háznak feje — egyszersmind a családnak papja és bírája is volt; a házi oltárnál ő áldozott a *lareseknek*, vagyis a család halottjainak, kik az antik hit szerint a sírban folytatták az életet és lelkeik a család védő szellemeivé váltak, kiket az élők istenek gyanánt tiszteltek és az áldozatok alakjában velök a földi javakat megosztották. Ezen áldozatok szakadatlan teljesítését a vallás parancsolta, különben az áldozatoktól megfosztott *laresek* a családnak és községnek gonosz indulatú szellemeivé váltak. A római, mint családapa, korlátlan hatalommal birt neje és gyermekei felett, kiterjesztve ezen hatalmat azok életére és halálára! «A római felfogás szerint — ugymond Duruy — semmiféle tekintély sem léphetett a férj és feleség, az apa és gyermek közé, mert a családi tűzhely szent asylum volt a római előtt, hová még a törvény képviselői sem hatolhattak be.»

A családapa méltóságához szegődött a római nőnek tisztelete és nagyrabecsülése oly mértékben, a mikent azt egy ókori népnél sem találjuk, és ezen körülmény kölcsönzött a római családi életnek bensőséget, a nőnek pedig jótékony befolyást a családra és a férfinemre, mely gyakran még a politikai életre is kihatással volt. A római nő a férfiak előtt is a legnagyobb tisztelet tárgya volt; a

legelőkelőbb állami hivatalnok is tisztelettel tért ki találkozás alkalmával a matróna előtt. A ki pedig a nőt csak egy illetlen pillantással vagy egy szóval megsértette, az halálos vétséget követett el. Csak Rómában történhetett meg az, hogy egy nő becsületének megsértése miatt egy királyi család számüzessék; és hasonló vétség okáért Appius Claudius a törvényszék elé idéztetett. Ezért csak Rómában keletkezhetett érzék a női erény és női jellemfenség méltánylására, mely érzék a kereszténységben átszellemülve, megalkotta a tökéletes női ideált.

Míg Görögországban a vallás nyilvános nemzeti isteneket alkotott, a római családi isteneknek áldoz és Vesta istennőnek háza legbensőbb szentélyében emel oltárt, ki a családnak erkölcsi tisztasága felett őrködik és a laresekkel együtt áldást, békességet és jólétet áraszt a családra. A női erény nagyrabecsülésének tekinthetjük a Numa által szervezett Vesta pap-nők — Vesta istennő papnőinek rendjét — kik oly nagy tiszteletben részesültek, a melyhez foghatót a történelem lapjain nem találunk.

Perikles eme szavaiban: «hogy azon nők a tiszteletre legméltóbbak, kiket a férfiak sem nem dicsérnek, sem nem gyaláznak» — nyilatkozó görög felfogással ellentétben, kiemeli Plutarch azon római törvényt, melynek értelmében idős és női valamint honleányi érdemekben gazdag nők felett haláluk után nyilvános helyen dicsőítő beszéd tartatott épen úgy, mint a haza nagy érdemű férfiai felett.

A férfi méltósága és a nő nagyrabecsülése kölcsönzött a családi életnek tiszteletreméltóságot, ezért volt a házasság szent cselekvény és a régi Rómában felbonthatatlan szövetség. A római törvényes házasságban a gyermek születése órájától kezdve az atya hatalma alatt állott, ki a gyermek élete és halála felett rendelkezett. Az újszülött gyermek az atya lábai elé a földre helyeztetett, ha fölemelte, a gyermek a család tagjává lett és az anya gondjaiba vette; ha ott hagyta, a gyermek kitaszíttatott a családból, eladták a rabszolgakereskedőnek vagy kitették a gyors halálnak. E barbár szokás azonban nem volt napirenden Rómában; az elsőszülött fiút nem volt szabad kitenni. A legtöbb esetben a nyomor vezette a család-

apát e természetellenes eljárásra, vagy pedig ha a gyermek nyomorék testtel született. Mert Róma harczra termett katonákat és munkabiró földmívelőket akart nevelni, — noha e szokás fönnállott időszámításunk II. százáig, midőn a föntebbi tekinteteket a szükség már nem követelte meg.

Ha az atya távol volt a gyermek születésekor, akkor a gyermek életben maradása függőben maradt és az újszülött ápoltatott az apa hazaérkezéséig. Gyakran azonban az atya, ha nagyobb útra készült, előre megadta születendő gyermekének az életben maradásra engedélyét. «Aztán emeljétek fel azt a teremtést, mely távollétem alatt a világra jő» — így hangzott a rideg utasítás.

Azonban a római előtt korántsem lehetett közönyös, hogy fiúgyermekekkel bírjon. A fiúban biztosítékot nyert a család törzsének fennmaradására, a fiú volt a családi birtok örököse és folytatója a *manesek* áldozatának. A mely atyának az ősi Rómában három gyermeke volt, az nem fizetett adót, a kinek több volt, az a katonai szolgálat alól is fölmentetett. Augustus ideje óta a családatyák igényt tarthattak a tiszteletbeli hivatalokra és többféle anyagi előnyben részesültek. «Te az apaság előnyeiben részesülsz», — mondja Juvenal egy családapának, — «azaz bejegyeztettél az adózó polgárok rovatába, akadály nélkül végrendelkezhetsz és bármi örökséget elfogadhatsz; igényt tarthatsz a különben a fiscus számára fenntartott részre és ha hivatalért folyamodol, előnyöd van más kandidátusok felett. És mint hivatalnok rangban gyermektelen társaid felett állasz!»

A fiú születését nagy örömmel ülte meg a család. A ház ajtaját virágkoszorúkkal díszítették, ha gyásza volt a családnak, azt azonnal letették, a családtagok egybegyültek és Juno tiszteletére lakomát rendeztek. A leánynak születése 8-dik, a fiúnak születése 9-dik napján nevet adtak. Ez alkalomra ismét egybegyült a család és rokonság. Ekkor a nagyanya, ennek távollétében a nagynéne vagy más istenfélő és tiszteletreméltó matróna karjára veszi a gyermeket, kinek homlokát és ajkait, a megtisztulás jeléül, megnedvesített ujjával megdörzsöli, könnyű ütést mér a kisded testére, aztán szeretettel szívéhez szorítja a család e zsenge reményét és boldog-

ságot és jólétet kiván neki. — Ezen szertartás után az ifjú sarj a polgárok lajstromába iktattatott.

A római egész életén át kegyelettel ülte meg születése napját. A számüzött Ovid így kiált fel keservében: «Születésem napján nem borítja ünnepi köntös vállamat, az oltárt nem fonja körül virágkoszorú, nem száll fel róla illatos tömjén és ajkaimról sem ima sem szent fogadás nem fakad.» Szokás volt Rómában a gonddal öltözködő férfiura azt mondani, hogy úgy jár, mintha születésnapja volna. A születésnapi ajándék elmaradása neheztelést szült Martial költő és barátja Sextus között, mert a születésnapi ajándékozás a társadalmi illemszabályokhoz tartozott.

A római őskorban a legelőkelőbb patriczius nő is maga táplálta gyermekét. A családi szobában, az édes anya ölén nevekedtek Rómának hős fiai. A római nő büszkeségét helyezé abba, hogy házát vezeti, gyermekeit neveli és férjének gondjait megosztja. A családi szobában — az *atriumban* — fogadja a férj klienseit, nejének véleményét meghallgatja, a legkomolyabb ügyekben is nejével tanácskozik. Valami megható, magasztos és páratlanúl álló az a befolyás, melyet a régi romlatlan erkölcsű Rómában az anya gyermekeire gyakorolt! A spártai anyák is feltüzelték fiaikban a hősies bátorságot, de a hellenek rideg nyilvános életéből hiányzott az a mély erkölcsi bensőség, mely a római családban az anya nevelésének a gyermek egész életére kiható irányt adott. «A spártai anya csak férfiút akart nevelni, a római férfiút és polgárt egyaránt. A spártai anya arra tanította fiát, hogy tudjon meghalni, a római anya arra, hogy emberhez méltóan élni és a hazáért hőshalált halni tudjon.» A római matrónák méltóságos megjelenése sokszor bűvös erővel hatott a legmakacsabb lelkületű fiúra is! Corjolán ama szavai: «Anyám, Rómát megmentéd, de fiadat elvesztetted» — az anyai befolyás hatalmának diadalát fejezték ki. Nem túlozunk azon állítással, hogy Rómát családi és községi intézményei mellett az anyák befolyása tette nagygyá és ez emelte az erkölcsi fenség oly magaslatára, a hova az emberiség Róma bukása után csak a kereszténység mindenható szeretete és megtisztult szelleme által emelkedhetett fel ismét.

A császárság korában a nagyok házában a gyermekek táplá-

lását és gondozását dajkára bízták, ki a háznak fontos személyisége volt és élete fogytáig a családban maradt, melyhez kegyelettel és sokszor rendíthetetlen hűséggel ragaszkodott a legválságosabb körülmények között is. Neronak és az utolsó Flaviusnak holttestét dajkájuk mentette meg azon gyalázattól, hogy a gemoni lépcsőn lehajíttassanak és ők rendeztek számukra csendben tisztességes temetést. Plinius az ő hű dajkájának kis házat, földet, rabszolgákat és a gondtalan élethez szükséges tőkét hagyományozott.

Rómában a serdülő ifjú nevelése és oktatása a család gondja volt; — a fórumon és a gyűlési termekben hallás és tapasztalás által tanult az ifjú atyja vezetése alatt! Erkölcsmestere a szülők példája volt, felügyelője nyilvános helyeken a komoly censor. A császárság korában már a görög tanítók egész serege vette körül az ifjút és midőn Róma erkölcseiben hanyatlani kezdett, az erkölcsi nevelés terén a példát az elmélet helyettesítette. A szülők ezentúl csak arra ügyeltek, hogy legalább túlságos rossz példát ne lásson tőlük a gyermek. A nevelési bölcseségnek azon nagy elvét: «Maxima debetur puero reverentia» (a legnagyobb figyelemben részesítsük a gyermeket) — Juvenal fejezte ki legelőször. Valamint tőle ered azon mondás is: «Ha rossz dolgokat tervezel, gyermeked tekintete fölébreszti lelkiismeretedet.»

(Kolozsvár.)

Kasztner Janka.

IRODALOM.

ESZMÉK ÉS EMLÉKEK. *Gonda Béláné Nagy Irma* irodalmi hagyatéka. A szerző arczképével. Budapest ifj. Nagel Ottó könyvkiadó hivatala. 1889. 223 lap. Ara kötve 2 frt 50 kr.

Egyike a legnemesebb szellemi élvezeteknek, ha egy fenkölt lelkű, igazi magas műveltségű és szellemes nővel társaloghatunk. Körében az élet prózaiságán mintegy felülemelkedve érezzük magunkat, mert nemes eszményiségével minket is magasabb szférákba ragad; lelke ide-oda csapongó szárnyalásával untalan más és más gondolatkörbe visz, egyikben sem fáraszt ki, mert könnyüségével ő maga sem fárad el. Most komolyan fejteget, szinte tanít; majd meg szellemesen cseveg a legkülömbözőbb tárgyakról s a léleknek legváltozatosabb hangján. És a mi mindennek kiváló érdeket kölcsönöz az, hogy saját alanyiságának élénk világításában mutat fel minden dolgot, minden kérdést. Okos; de nem okoskodó. Könnyed; de nem felületes. Naiv, tiszta, a nélkül, hogy gyerekes volna. Játszi, de nem pajkos. Gyöngéd a gyöngeség nélkül. Mélyen érző; de nem érzelgős. Tisztán, világosan, a maguk valóságában látja a dolgokat; de van önmagában annyi nemesség, hogy inkább a jó oldalakat lássa meg s a mi rossz, hitvány azt vagy megvesse, vagy — ha az csak pusztán nevetséges — szelid gúnynyal vágja meg. Érdekli minden; de ez érdeklődés nem a köznapi kiváncsiság csak, hanem lelkének nemesebb tudásvágya, mely ösztönzi, hajtja, hogy minél gazdagabbá legyen. Gyorsan fog fel, hirtelen kész reflexióival s míg mi lassúbb észjárásunkkal alig-alig értük még csak utól is, már az ő lelke tovább száll csillogva, mint a mesebeli ezüst galamb arany szárnyaival.

Egy ily fenkölt lelkü, magas műveltségű és szellemdús nővel társalogtam újra, míg *Gonda Bélánénak* Eszméit és Emlékeit lapoztam át. Én csak hallgattam s ő beszélt nekem megint azzal a kedves nyájassággal, szellemességgel, ötletgazdagsággal, hol komolysággal, hol meg játszi könnyedséggel, most lelkesedéssel, majd meg tréfás gúnynyal: a mint szólottak volt régen azok a beszédes ajkak, míg a halál meg nem némította őket. Most már csak szelleme beszédét hallhatjuk. Szép lelke gondolatait megrögzítette a betű. Jó, hogy legalább ebben ránk szállhatott irodalmi hagyatéka!

Nézzük mi ez az örökség?

Az *Eszmék és Emlékek* tartalma négy nagyobb csoportba van beosztva; u. m. irodalmi dolgozatok; a nőkről a nőknek; úti emlékek és vegyes. A mű bevezetését az elhunyt irónő életrajza képezi, melyet maga a bánatos férj, *Gonda Béla* irt meg a szeretet melegével, a kegyelet mély-

ségével és a bánat költészetével; de e mellett az életrajzíró pontosságával. A műben foglalt irodalmi dolgozatok a «Fővárosi Lapok»-ban, a «Nemzet»-ben, a «Pesti Napló»-ban s az «Ország-Világ» hasábjain jelentek meg először; közülök csak a *Racine első remekművéről* írt nagyobb tanúlmány az, mely e kötetben bocsáttatik először közre.

A *Racine első remekművéről* irott értekezésében a nagy tragédiairónak *Andromaque* czimű darabját ismerteti, részletesen elmondva annak meséjét s festve a benne szereplők jellemét. Szerinte «Racine művészete a női jellemek genialis rajzolásában tetőzik, mely a nőiesség bélyegét sem az erény magaslatán, sem a bűnös szenvedélyek rabbilincsében nem vetkőzi le. Racine műveinek épen a női jellemek képezik legnagyobb fényoldalait s bátran elmondhatjuk, hogy az ő alkotásait sem az előtt, sem azóta felül nem multa egy drámairó sem, azok teszik műveit örökbecsű alkotásokká s Racine nevét halhatatlanná.» A szerző szép eszthetikai képzettségéről tesz tanúságot, midőn a különböző költői műfajok jellemző sajátságairól szól. Érdekesen hasonlítja össze *Euripides* Andromachejáit Racine hasonló czimű művével a 46. s köv. lapokon. «A XVII. század drámaköltője — úgy mond — kölcsön vette Homéros örök kincseit, hogy újból tanúságot tegyen az érzelmek elévülhetetlen hatalmáról; de a franczia Sophokles Andromaqueját a keresztény szellem dicsfénye övedzi s nemes alakját magasztosabbá teszi az újkori szelidebb erkölcsök kerete.» Azt azonban, hogy mily páratlan művészettel egyesítette a költő a mithosz neveit és eseményeit, a klaszikai egyszerűség fenségét a XVII. század modern érzelmeivel, erkölcseivel és meglepő drámai ujdonságával, csak emlegeti, de sehol nem fejti ki, holott erre bő alkalma nyilt volna épen a jellemek festésénél és megelégszik azzal az egészen általános megjegyzéssel, hogy e darab «olyan vegyülete volt az ó-kor mithoszának és szellemének a franczia izléssel és erkölcsökkel, mely dicsőségére vált Racine géniusának s egy óriási lépéssel segíté őt fel a halhatatlanság magaslatára.» A szereplők jellemzésénél, azonban látszik, hogy teljesen belemélyedt az egyes egyének pszichologiájába s igyekszik cselekvéseik minden mozzanatát indokolni. Kiválóan szép jellemzését adja magának a hősnőnek és Hermionnak. «Míg Andromaque jellemében — mondja az 55. lapon — a görög típus sugarai törnek keresztül a keresztyén és franczia eszményiség ezüst fátyolán, addig Hermion mély, szenvedélyes féltékenységtől zaklatott lénye egészen a XVII. század költőjének alkotása, mely mintáját nem vette kölcsön sem a klaszikus ó-kortól, sem az érzelgő romantikától, sem a *Corneille* eszméért lelkesülni, élni, halni tudó hősnőitől hanem mint a költő érzékeny, bensőségteljes szellemének közvetlen teremtménye, méltán képezte az akkori szinpad kiváló újdonságát és általános bámulata tárgyát.»

A szerző az életrajz szerint hosszabb ideig és sokat foglalkozott Racine tanulmányozásával s innen, hogy nemcsak magát a költői alkotást ismeri, hanem járatos a franczia legnagyobb irodalombuvároknak műveiben is és ezekből ismeri Racine korát, a vele egyvívású Corneillet, a kivel untalan párhuzamba is állítja a költőt. Szereti, bámulja Racinet épen mert a női jellemeket festi kitünően; de nem elfogult iránta s teljes tárgyilagossággal tünteti fel gyengeségeit is midőn mondja: «Racine, kinek egyéniségét a túlgyöngéd érzékenység s könnyen lángra lobbanó szenvedélyesség jellemzé, férfi alakjaiban ritkán tudott elegendő jellemet

és tetterőt feltüntetni és inkább a női lélek elmélyedő kutatásaiban és megkapóan hű visszatükröztetésében tündökölt» (61. l.).

E tanulmány azonban minden szépsége mellett is inkább csak töredék mint bevégzett egész; nagy vonásokkal festett vázlat inkább, mint részleteiben kidolgozott műalkotás. A vázlat is erőteljes kézre vall ugyan, mely hivatottsággal kezeli ecsetjét; de a háttért, a környezetet nem tudja megfesteni, korukba beilleszteni és inkább a szubjektiv benyomások világítását veti a képre, mint a tisztán tárgyilagos kritikáét. És mikor végig szemléltük nem viszünk el magunkkal egységes benyomást.

A «*Négy költő barátsága*» című irodalomtörténeti rajzban, mely 1879-ből való, *Molièrenek*, *Lafontainenak*, *Boileaunak*, és *Racinenak* egymáshoz való viszonyát, barátságát ismerteti leginkább *Serignée* asszony levelei és *Lafontainenak* «Psyche kalandja» című munkája alapján. A négy nagy költőt igyekszik a kor hű keretébe beállítani s a XIV. Lajos századának társadalmi életét feltüntetni. Találó jellemzését adja a négy kiváló irónak különösen *Lafontainenak*, kiről azt mondja a 79. lapon: «Ő szeret meséiben önmagáról beszélni, de mindég szeretetreméltó modorban és sohasem hiúsággal vagy álszerénységgel; mindég tetszeni vágyik, de sohasem akarja magát bemutatni vagy előtérbe tolni s épen ezért lírája, vagyis költészetének alapja mindég kellemes, díszes.» Igen érdekes ez irodalomtörténeti rajznak az a része, a melyben indokolja a Racine és Moliére között később létrejött meghasonlást (73 s köv. l.). Egy darab élet ez a multból, a maga féltékenykedésével sértett dicsvágyával és intriguájával! De talán még érdekesebb az a másik részlet, melyben e négy kiváló alaknak a franczia irodalom ujjáalkotására czélzó törekvéseit mutatja fel és e törekvésekben találja meg a közöttük létezett barátság alapját. «Boileau, Lafontaine, Molière és Racine műveinek az igaz eszménye, a formai tökély utolérhetetlen szépségei s a klaszikus minták iránt való előszeretet képezik főjellemvonását» (86. l.) s épen e tulajdonok kötötték össze e különböző tehetségeket, kik más-más költészeti műfajban örökítették meg a közös ideált.

A Bolygó Zsidóról című tárczaczikkben *Schöbelnek*, a hires orientalistának 1878-ban írt és *Renan* által a franczia akadémiához beterjesztett dolgozatát ismerteti, megtoldva azt egy önálló részszel is, melyben a Bolygó Zsidóról szóló mondának s a benne kifejezett eszmének a világirodalomban történt ismertebb feldolgozásairól emlékezik (93. l.).

A *Szellemes Társalgókban* egy barátjával folytatott könnyed, igazán szellemes modorban, folytonosan sziporkázó ötletekben gúnyolja a divatlapok «Salon»-ját, azokat az éretlen szellemtelen, hiuságot, kaczérságot, felületességet és haszontalan időtöltést eláruló kérdéseket és feleleteket, melyeket tesznek és adnak a női lapok borítékjain. Valóságos «boríték-irodalom» ez, mely hiven jellemzi munkásait, találó képet «adva az azt művelők érzelmeiről, vágyaikról, ügyességeikről, illemtudásukról, szóval műveltségi fokaikról.» S mikor gúnyos modorban szemlét tartott egy ily boríték-levelezés tárgyai felett önkénytelenül elszomorodik, komolylyá válik és ostorozza «az annyira felszinen lebegő női műveltséget és a nevelésnek ferdeségeit». A tréfa, a komolyság hangján át aztán lassanként szarkazmussá válik: «Majdnem hihetetlen, hogy mily fáradsággal szerzik meg e társaságban Vörösmartynak, Petőfinek, vagy Aranynak egy-egy ismertebb versét. Szászor leirják, elkérik, megköszönik egymás-

nak a kivánt költeményeket» stb. «Hölgyeinknél oly szembetünő a törekvés az eszményi magaslatok felé, hogy a háztartási gyakorlatias rovatok mindinkább háttérbe szorulnak.»

A műnek gondos sajtó alá rendezője mintegy természetesen sorozta ez után a női műveltségnek felületességét gúnyoló czikk után azokat a komoly tanulmányokat, melyek *A Nőkről a Nőknek* szólanak s melyek legnagyobb részében a fiatal, alig 18—19 éves leány ad kifejezést nemes eszményiségének, emelkedett felfogásának, a nőnevelést illető szép gondolatainak. Az első czikk *Dühringnek* a nő-emanczipaczio egyik apostolának röpiratát: «Der Weg zur höheren Berufsbildung der Frauen» ismerteti s egyáltalában nem lephet meg, ha a tanítónő képezdének lelkes, fiatal növendéke szinte rajongó lelkesedéssel teszi magáévá az abban kifejtett elveket s ifjúi tettvágyával szeretné egymaga meghódítani mindama tért, melyet a nők munkaköréül az az idealista szobatudós kijelelt. A második czikkben: *a női műveltségről*, bár ez is ugyanazon évből (1877) való, már reálisabb talajon mozog s önállólag jár az iró. Komolyan és öntudatosan mond elitélő véleményt a női műveltség felületessége felett. «Bizony valljuk meg — így szól — hogy aránylag vajmi kevés azok száma, a kik önérzettel mondhatják: tanultam, mert éreztem és felfogtam a tudás becsét, olvastam, hogy tágítsam szellemi látkörömet» (120. l.). Sürgeti a nők alapos, tudományos műveltségét. «Magyar nemzeti szellem lengje át a nők közművelődési törekvéseit s a haza legyen az az ideál, a miért öntudatosan hevülni, munkálkodni, mindannyian szent és kedves kötelességnek tartsuk». (123. l.) «A nőnevelést mindenekelőtt gyökeresen újjá kell szervezni s a még most is divó majmolást — kivált a franczia nyelvvel és irodalommal, — megszüntetni s helyébe valódi *magyar* nevelési módszert hozni be» (124. l.).

E czikkének mintegy illusztracziójául szolgál *A mai társas életből* czimű s az életből kiszakított, jól festett és híven jellemzett jeleneteket tartalmazó tárczája, mely ama kérdéssel foglalkozik: «vajjon a nők mai szereplése a társaséletben megfelel-e azon fontos igényeknek, melyeket ahoz méltán kötünk?» S aztán egy élénk képben mutatja be. X. kisasszony, egy egészen modern leány debuttejében a mai leányokat s X.-né asszonyban a csillogni, szerepelni, feltünni vágyó érdekes garde de dameokat.

A IV. czikket *Nőnevelés és női kérdés* czimmel a nőképző egyesületnek 1886. évi közgyűlése alkalmából írta. Ebben felszólal az ellen az ujabb áramlat ellen, «mely a nőket akarja ellátni a nekik való formába öntött tudományokkal». Helyteleníti ezt a dolgot azért mert «a ki az emberi szellem kincseit nem tudja élvezni a mai konkrétebb alakjaiban, melyekről ma már minden művelt nemzet irodalmában bőven van gondoskodva, az soha sem is volt hajlandó a szellemi táplálkozásra, vagy teljességgel hiányoznak alapismeretei». «A női szellemet — mondja a 138. lapon — a képzettség mai átlagos színvonalán nem szabad többé olybá tekintenünk, mint a melyhez csak a tudományok lealacsonyításával lehetne hozzáférni; ellenkezőleg, ha itt-ott hiányokat tapasztalunk, első sorban arra kell törekednünk, hogy *képessé* tegyük a reálisabb értékű ismeretek befogadására s ennek folytán a komolyabb, függetlenebb gondolkozásra». «A nőképzés egyedüli helyes alapjául az általános emberi (humanus) képzés arányait és szempontját kell elfogadnunk» (139. l.).

Az író még megérte a nőnevelés újjá szervezését az új miniszteri tantervben, mely a felsőbb leányiskolákat és képezdéket modern alapokon kivánta rendezni s azzal az örömmel üdvözli ezt *a Nőoktatásunk mai állapota* czimű értekezésben (1887-ből), melylyel üdvözölni szoktuk egy-egy kedvencz gondolatunknak realizálását, egy-egy vágyunk teljesedésbe menését. Nagyon melegen szól a nőnevelés ügy egyik legkiválóbb harczosáról *Zirzen Jankáról*, erről a páratlan tapintatos szellemről és szervező tehetségről, a ki megértve a kor szavát s a gyors fejlésben lévő közszükségletet folytonosan gazdagította valamely életrevaló újítással a vezetése alatt álló intézetet. Azután ismerteti az új tantervet; végül az Orsz. nőképző-egyesület szervezetét és pedig azzal a czélzattal, hogy ez iránt minél nagyobb érdeklődést keltsen. Az írónő írói egyéniségének ama 10 éves fejlődésében, — mert 1877—1887-ben irott dolgozatok ezek, — az irályban nem tapasztalunk változást; de igenis a felfogásban. Tíz év előtt az eszményiséggel telt fiatal leány írt nagy hévvel, sürgető követeléssel; tíz év mulva a reális viszonyokat kommentálja már csak, mintha nemes eszményei csakugyan mind úgy valósultak volna meg, a mint azok lelkében éltek. A beteg test már nem várhatott jövőt, a lélek is hát mintegy lemond arról.

Az *Uti emlékekben* az I. és II. czik Dobsinát és környékét írja le érdekesen, szemléltetőleg, bár a külső benyomások általános rajza helyett jobban szerettük volna, ha alanyi érzéseit, melyeket a felséges vidék támasztott benne, közölte volna s mintegy az ő egyéniségének felfogásában állította volna elénk a képet; mert hiszen ez ad kölünösebb érdeket valamely útleírásnak. A *Gleichenbergből* írt tárczán bizonyos játszi, derült vidámság vonul át. A testi erők már meg voltak ugyan törve, de nem a lélek. A legszellemesebbek azonban az *Abbaziából* írt tárczái 1887-ből. Mintha csak az üde, ép lélek meg akarná czáfolni a régi mondást, hogy csak ép testben lakozhatik. Meglátszik mindkét czikken, hogy a mint ő maga mondja, «tárczát ír, nem mesterségből, csak olyan jó kedvből». Csupa természetesség, közvetlenség, kedves ötletekben gazdag. Sehol nem negélyez. Kedélyesen cseveg, mosolyog, mulattat. Örül az életnek. Szivét, lelkét megtölti az a balzsamos lég szelid, nemes érzésekkel, az a fényes nap derűvel. Jól megnéz, megfigyel mindent és érdekes ciceronevá lesz, ki szivesen kalauzol el Abbaziában és a hozzá közel eső helyeken, tengeri kirándulásokon. Meg-megszólal gúnyja is, mely egyéniségének oly sajátos vonása volt. A Husvét közeledik s leírja az ez ünnepre történő nagyszabású előkészületeket; de neki eszébe jut otthonja: «kedvesebb nekem otthon egy két krajczáros piros tojás, mely mosolyt csal kicsinyeim arczára, mint itt a száz meg száz szines lampiontól tündérfényben úszó tenger». A vegliai kastélyról azt mondja, hogy az igazi sasfészek bagoly lakókkal (200.). A kiránduló társaság lefényképezteti magát; «persze mindenki igyekezett magának az árboczok, mentő-csónakok, kötelek és hágcsók segélyével minél regényesebb és emlékezetesebb pozicziót biztosítani. A ki még így sem tudta a jól sikerült képeken «érdekes világításba» helyezni becses személyét, az legjobbban teszi, ha az árbocz tetejére köti fel magát, így bizonyosan meglesz a *hatás*». (205.)

Az utolsó röppentyű felszállt. Csillaghullás lett belőle. Utána pedig sötétség, az enyészet éjszakája!

A *Vegyes* czím alatt lévő részben egy kis természettudományi

értekezés van: *Hogyan tanultak meg a madarak vándorolni?* Ifjúi kisérlet, zsenge. Egy iskolai feladat színvonalán alig áll feljebb. Érdekes csak azért, mert világot vet az író sokoldalúságára. Azután még nehány *Gondolat* és *Operabáli levélkék* (az 1887. febr. 9-én az Orsz. nőképző-egyesület javára rendezett operabál postaszekrényéből) vannak közölve a mű befejezése és kiegészítéseképen. A Gondolatok között is leginkább a nőneveléssel foglalkozik. Ime, nehány gondolata:

«Társadalmi kérdéseket a lélektan latbavétele nélkül tárgyalni, annyi, mintha szalmát csépelnénk. A nőnevelésnek még meg nem állapított irányeszméi és erős lendületet vett fejlődése mai napság a társadalomnak egyik legfontosabb problemáját képezi, melynek helyes megfejtésétől és szilárd alapokra fektetésétől korunknak nem egy mélyen gyökerező erkölcsi baja várja orvoslását.»

*

«Ma már minden eszmének, szokásnak, vagy vivmánynak csak a világtörténelmi gyermekkorát keresik s az emberiséget szeretik egyéníteni, a közvetlen velünk és közöttünk élő emberek egyéniségeivel rendszerint kevesebbet törődnek.»

*

«A történelmi életkorok pszichologiája kétségen kívül nagy horderejű buvárkodásoknak képezi magvát, de az élet mindennapi munkásaira nézve aligha nem sokkal nagyobb jelentőséggel bír az élő emberek lélektana.»

*

«A korszellem, mely egyensúlyra törekszik, mely inkább szomjúhozza a tudományt, mint a hőstetteket, inkább kiváradtnak mondható a szenvedély nagy harczai után, mint blazirtnak, a hogy hirdetik. S a nőt még ma is úgy nevelik, hogy benne az érzékenységet ápolják, a szenvedélyt istápolják s a min más közönyös mosolylyal halad tovább, a nőt felzaklatja s szembeállítja érzékeny ingerültségét egy higgadt, őt meg nem értő világ megtörhetlen voltával.»

*

«Mai napság jobban kell érteni a portékának árulásához, mint az eladásához.»

*

Az *Operabáli levélkék* többnyire kedves, apró ötletek, melyeket az alkalmiság sugalt.

«Ha szép kezek nyújtják, bizonynyal kedvesebb a sűrűn beírt lapoknál a tabulu rasa.»

«Ha a jótékonyság bolond jelmezt ölt, az okosak tartsák nyitva az erszényüket.»

«A művelt, megnyerő modor olyan, mint a valódi csipke, mely alól a rikító szinek is enyhült, tetszetős fénynyel tűnnek elé!»

«A szerelem postája galambszárnyon jár, de sokszor sáros lábbal érkezik meg.»

«A kérkedő sokszor szánalomra méltóbb, mint az, a ki panaszkodik.»

«A ki a nőt csak szépségeért becsüli, megérdemli, hogy egész életén át a korlátoltság és szeszély uralkodjék rajta, egy szép feleség képében.»

«Sokat beszélnek a nők zsarolásáról a jótékonyság címe alatt; de senki sem szól a férfiakról, kik csak a szép szemek sugaránál látják meg az árvák könnyeit.»

*

Ime a mű tartalma. Örömmel és szívesen ajánljuk azt olvasóink figyelmébe annyival is inkább, mert a mű tiszta jövedelme egy az orsz. nőképző egyletnél a szerző nevére teendő alapítványra fog fordíttatni.

(Budapest.) KENESSEY BÉLA.

*

NÉMET OLVASÓKÖNYV ÉS NYELVTAN mindkét nembeli polgári iskolák számára. Szerkesztette *dr. Herrmann Antal*. I. rész. Budapest, Méhner Vilmos kiadása. Ára 80 kr.

A magyar közoktatásügyi miniszter kiadta az engedélyezett tankönyvek «*I. Jegyzékét*». Ebből látjuk, hogy az elemi iskolák 184, a fels. népiskolák 30, a felsőbb és polgári lányiskolák 20, a polgári fiuiskolák 78, a képezdék 33, egyéb iskolák 48 engedélyezett könyvből válogathatnak. A régebb keletű miniszteri rendeletekben ajánlott mintegy 56 könyvvel együtt tehát 400 tankönyv van eddig engedélyezve, mely összeg a közelebb kibocsátandó «*II. Jegyzék*»-ben megjelöltekkel valószínűleg meg fogja közelíteni az ötszázat.

E sorok íróját első sorban a polgári iskoláknak szánt német nyelvkönyvek érdekelik; az «*I. Jegyzék*»-be pillantván, nagy meglepetéssel vette észre, hogy a német nyelvtanításra szánt könyvek nagyon csekély számmal vannak benne képviselve. A polgári lányiskoláknak csak egyetlenegy van kijelölve, mely mint egyedül általánosan engedélyezett mű egyszersmind a polgári fiuiskoláknál is alkalmazásba vehető. S e könyv *dr. Herrmann Antal* munkája. A «Jegyzékben» megjelölt többi németnyelvi könyvet már ismervén, nagyon kíváncsi voltam ezen ujdonságot is megismerni.

Elsőben is feltűnt a címe: «*olvasókönyv és nyelvtan*». Tehát sem olvasókönyv, sem nyelvtan magában, sem pedig olvasmányokra támaszkodó nyelvtan, hanem olvasókönyv *és* nyelvtan. Miből állhat ez? Van benne 106 olvasmány, 17 oldalra terjedő szógyűjtemény az olvasmányok köréből és teljes grammatika.

Dr. Herrmann Antal könyve a módszer tekintetében nem köti meg a tanár kezét, hanem szabad választást enged neki, a mit igen helyesnek találunk. Ő csak anyagot — de kellően megválogatott és rendezett anyagot — nyújt ahhoz, mi a német nyelv tanulását biztosíthatja. E biztosítékok pedig háromfélék: a *helyes kiejtés*, a *szókincsgyűjtés* és a *grammatika törvényeinek ismerete*. Ennek megfelelően dr. Herrmann könyvének három része van, a mint már említettem. És ezen három

szükségletnek *gyakorlati érvényesítésére* szolgál a 106 olvasmány, mely a szóbeli és írásbeli kifejezésnek igen jó alapot nyújt.

Az olvasmányok majd mind rövidek. A ki tudja, mennyi mindenfélére kell kiterjeszkedni egy-egy német órán, bizonyosan örülni fog velem együtt, hogy az olvasmányokat nem rőffel mérte a szerző.

Aztán a túlnyomó rész *elbeszélés*, tehát eleven folyású olvasmány, mi a 10—12 éves tanuló természetének és felfogó képességének inkább megfelel, mint a leírás. Hanem az a nehány *leíró* olvasmány is, mely e könyvben előfordul, jobbadán olyan élénken színező, poetikus stilusban van írva, hogy a tárgyak mintegy élni, mozogni és cselekedni látszanak. Szerzőnek tapintatosságát az összeválogatás tekintetében csak dicsérettel említhetem s emelhetem ki.

Az olvasmányokhoz számítottuk a 36 költeményt és verset is, melyek szintén szerző megválogató képességére vallanak, mert egyrészt igen kedves tárgyúak, másrészt jobbadán csak 4—6 versszakból állanak, tehát a betanulásra mindkét tekintetben alkalmasak. Itt megemlítjük, hogy mind a versek, mind a prózai olvasmányok megválogatásánál szerző a *hazafias érzület felébresztésére és felkeltésére* is tekintettel volt.

A 99—104. számú versek nyelvezete egészen népies (hiszen népdalok azok), mi jó alkalmat nyújt a tanárnak a német irodalmi és népies kifejezések összehasonlítására, a mire bizony sok helyütt, hol a tanulók már valami iczi-piczi német szókincscsel lépnek a polgári iskolába, nagy szükség van.

A könyv külszíne igen tetszetős. Papírja szép s nem törékeny; kötése erős; nyomása könnyen olvasható s betűalakja kedvező, a korrekturát szigorúan eszközölték s hibát alig lelni.

A sok dicséretes mellett azonban kifogásolni valót is találunk. A 30 ik olvasmány sok mondatának szórendje hajmeresztő. Irója *L. Bechstein*, úgy látszik, *Herdert* akarta utánozni; hanem a mi *ennél* magasztos, t. i. a fordított szórend, mert tárgyához illő, az *amannál* nevetséges, mivel a tárgy nem alkalmas hozzá. Reméljük, sőt óhajtjuk, hogy egy újabb kiadásnál szerző ezen olvasmányt ki fogja cserélni.

Szintúgy ajánlanók a *Chr. Schmidt*-től eredő 23., 24., 25. és 72. számú olvasmányok végén levő verses tanulságok elhagyását 1. mert nem igen illenek az elbeszéléshez, 2. mert a józan gondolkodást sérti a kificzamodott logika, 3. mert a tanulók maguktól is (habár magyar nyelven) képesek, valószínűleg jobban találó, tanulságot kivonni.

A *nyelvtannál* szerző megtartja a szokott sorrendet, t. i. kezdi a betűk és szótagok kiejtésén, aztán veszi a névelőt, a főnevet stb. és végzi a kötőszók osztályozásán. Nézetem szerint idegen nyelvek tanításánál a betűk és szótagok kiejtése után a személyes névmás és ige ismertetése a legfontosabb s ezt kellene előtérbe helyezni, már csak azért is, mivel az igehajlítással, melynek lehetőleg sűrűn, teljes mondat hozzákapcsolásával kell eszközöltetnie, bevezethetjük a tanulót a *szólásmódok* körébe is, mihez már jókor kell hozzáfognunk, ha csak némileg is czélt akarunk érni (pl. ich wünsche einen guten Morgen; du wünschest stb. és nem egyszerűen: ich wünsche, du wünschest stb.).

Hanem ez inkább megjegyzés, mint kifogás, mivel jobban a módszerbe, mintsem a grammatika elrendezésébe vág.

Az olvasmányokból összegyűjtött német *szókincs* Dr. Herrmann

könyvében mintegy 2500 német szófogalmat nyújt a tanulóknak. Ha igaz, a mit állítanak, hogy t. i. 2000 szóval beérjük a mindennapi életben, akkor a szorgalmas tanuló, ki ezen I. részt, *mely nézetünk szerint két évre való anyagot nyújt*, jól átérti, kivált ha a grammatikát is jól megtanulja, ki tudja magát fejezni a német nyelven annyira, hogy *a tanhatóság meg lehet elégedve az eredménynyel.*

Egy jeles német tankönyv kritikája így végződik: «Der Lehrer wird wohl thun, sich das Buch genau anzusehen. *Es stecken Studien darin!*» Ezzel a megjegyzéssel zárom be én is ismertetésemet s azzal a kívánsággal: vajha mindenki annyi örömet érezne e könyv átolvasásánál, mint én, ki szívesen vagyok neki szószólója kollegáimnál.

(Arad) MÁDAI MÁTYÁS.

*

OLCSÓ KÖNYVTÁR. Szerkeszti *Gyulai Pál.* Kiadja a Franklin-Társulat.

Sokszor volt már alkalmunk olvasóink figyelmébe ajánlani e vállalatot, a melynek időnként megjelenő füzetei nemcsak a nagy közönségnek tesznek valóban hasznos szolgálatot, hanem kellő megválogatással az iskolai oktatásban is igen jól értékesíthetők. A nélkül, hogy az újabban megjelent füzetek részletesebb ismertetésébe bocsájtkoznánk, egyszerűen közöljük címeiket, bizton számítva rá, hogy olvasóink figyelmét és érdeklődését így sem fogják kikerülni. E füzetek a következők:

A protekczió, eredeti vígjáték három felvonásban. Irta *Berczik Árpád.* Ára *30 kr.*

A társadalmi szerződés. Irta *J. J. Rousseau.* Ára *50 kr.*

Aesthetikai törekvések Magyarországon 1772—74. Irta *Radnai Rezső.* Ára *60 kr.*

Hiúság vására. Regény. Irta *Thackeray M. V.* Angolból fordította Bécsi Emil. I—II. kötet. Ára *1 frt 40 kr. — 1 frt 60 kr.*

Hajnal után két héttel. Regény. Irta *Karr Alfonz.* Francziából ford. W. A. Ára *20 kr.*

Rádai Ráday Pál munkái. Összegyűjtötte s életrajzzal bevezette *Négyessy László.* Ára *40 kr.*

Deák Ferencz miért nem ment el az 1843-iki országgyűlésre? Közli *Kónyi Manó.* Ára *30 kr.*

Tisza Domokos hátrahagyott versei. Kiadta: Édes anyja. Ára *30 kr.*

Cid. Tragédia öt felvonásban. Irta *Corneille.* Fordította *Radó Antal.* Ára *20 kr.*

Barnhelmi Minna vagy a *katonaszerencse.* Vígjáték öt felvonásban. Irta *Lessing.* Fordította *Kazinczy Ferencz.* Ára 40 kr.

KIMUTATÁS

A «MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET» VISSZAÉRKEZETT GYŰJTŐÍVEIRŐL.

(Tizennegyedik közlemény.)*

Kuchart Francziska és Brüll Róza *1816.* sz. ívén: Schreiber Jozefin 10 kr. Kuchart Karl 10 kr. Pajavič A. 20 kr. N. N. 20 kr. X. X. 20 kr. Zwibach Czeczilia 10 kr. Marifesch 30 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

A *6596.* sz. n. gy. íven: A II. osztály; Karl Aranka 10 kr. Kobelrauch Emma 10 kr. Schreiber Matild 10 kr. Jrisky Zsófia 10 kr. Kosztics Katicza 10 kr. N. N. 5 kr. Grün Ilona 10 kr. N. N. 5 kr. Tuschéll Róza 10 kr. Stefanovits Janka 10 kr. Spiegler Rebeka 1 kr. Trebits Teréz 10 kr. Böhm Janka 5 kr. M. 14 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

A *6584.* sz. n. gy. íven: A polg. l. isk. III. osztálya. Gaál Irma 20 kr. Schlanger Hermina 10 kr. Hanzlich Teréz 20 kr. Stefanovits Olga 20 kr. Bachmann Etel 10 kr. Schick Gizella 10 kr. Tapavicza D. 10 kr. Tolvanovits Angelina 10 kr. Jelenik Ilona 10 kr. Jezdimirovits Dessana 30 kr. Gurgacsinszky E. 10 kr. Kornhauser A. 10 kr. Topalevits C. 10 kr. Sztoja Danicza 10 kr. Hoffmann Kornélia 10 kr. *Összesen 2 frt.*

A Nemessányi Adél úrhölgy rendelkezésére bocsátott íveken begyült *összeg: 184 frt 34 kr.*

A *955.* sz. íven. Gyűjtő: Liptay Vilma, Csall. Somorján. Ivánffy Béla 50 kr. Gróff József 30 kr. Kalyárszky J. 30 kr. Mészáros 50 kr. Gidó Margit 30 kr. Janschekovich Adél 50 kr. Kirchner Henriette 30 kr. Biermann Therese 20 kr. Kirchner Mariska 20 kr. Artbauer Carola 10 kr. Ivánfi Béláné 30 kr. Csécsi Nagy Zsuzsika 20 kr. Pósfay Karola 30 kr. Ecker Sándorné 16 kr. Grosz Anna 20 kr. Putz Hermin 10 kr. X. Y. 1 frt 85 kr. Liptay Vilma 2 frt. G. Z. 50 kr. Mayer István 1 frt. Pecsner Gyula 50 kr. *Összesen 10 frt 31 kr.*

A *1088.* sz. iven. Gyűjtő: Steinitzer Jenny Aradon. Veisz Károly 20 kr. özv. Back Samuné 20 kr. Fried Erzsike 20 kr. Baczó Frigyesné 40 kr. Parecz Leona 40 kr. Lemberger Lajosné 20 kr. Remy Bernát 20 kr. Lamberger Karcsi 20 kr. Bing Gizella 20 kr. Bing Béla 20 kr.

* A megelőző közleményeket l. az 1887. évf. VI—VII. f. 323—28., VIII. f. 386—94., IX. f. 449—57., X. f. 498—520., és az 1888. évf. I—II. f. 65—80., III. f. 148—60., IV. f. 214—28., V. f. 273—84., VI. f. 339—64., VII. f. 414—424., VIII. f. 474—483. és a IX—X. f. 530—560. és az 1889. évf. I—II. f. 66—80. és III. f. 132—44. lapjain. *Szerk.*

Hirs Arman Rozália 20 kr. Szendrey Etelka 10 kr. Szendrey Józsefné 20 kr. Mannherr Emilia 50 kr. Zemplényi Sándor 1 frt. B. Simonyiné 1 frt. Szendrey Etelka 10 kr. Steinitzer Jenny 50 kr. *Összesen 6 frt.*

Gyűjtő: Lakos Károlyné polg. isk. igazgató Fiumében.

Grósz Leopoldina *1162.* sz. ívén: Szabó Samu 1 frt. Neuwirth Mari 10 kr. Piccolich Anna 10 kr. Révay Elvira 10 kr. Hagen Lujza 10 kr. Vedich Lucia 10 kr. Pagliano Erzsi 10 kr. Sterzai Mariska 10 kr. Károly Erzsi 10 kr. Zbozenszky Lea 10 kr. Pick Erzsi 10 kr. *Összesen 2 forint.*

Babare Adél *1164.* sz. ívén: Larasanisch 20 kr. Mal Janisch 20 kr. Heller A. 20 kr. Keller Ágostné 20 kr. Bolberietz Leonie 20 kr. Lavasoy 1 frt 20 kr. Berger Róza 20 kr. Animol 20 kr. Seindl Fanny 30 kr. M. Schreiner 20 kr. Sophie v. Fabriczy 50 kr. Fabriczy Kornél 50 kr. Obermayer Eugénia 10 kr. Obermayer Camilla 10 kr. Szánthó 20 kr. J. Lukrie 20 kr. K. 20 kr. Lepárie 20 kr. Baffuliny 50 kr. Baffuliny Mari 40 kr. Ricci 1 frt. Ziegler 40 kr. Adler Cornélia 30 kr. Csallány Emma 20 kr. Mattiani Luigia 20 kr. *Összesen 8 frt 10 kr.*

Tichy Kamilla *1165.* sz. ívén: James Cornélia 50 kr. Menner A. 20 kr. Krosztie János 20 kr. Steinitzer Géza 1 frt 20 kr. Steinitzer Ilma 1 frt. Menczer Ilka 20 kr. Steinitzer Gézáné 1 frt. Dr. Mangold 1 frt. Dr. Mandello 1 frt. Kovalszky Sarolta Elemér 1 frt. Lusztig Károly 1 frt. Kovács Ágnes Ágnes 1 frt. Herzl Sándor 1 frt. S. D. F. 20 kr. Mangold Ármin 20 kr. Pálffy Hermin 1 frt. Oldal Antal 1 frt. Reingaszner Hermin 50 kr. Demkó Pálné 50 kr. Opolczer Lajos 1 frt. Tichy Kamilla 2 frt. Kühnel Oszkárné 1 frt. Hesse Péter 1 frt. *Összesen 19 frt 70 kr.*

Visontay Irma *1166.* sz. ívén: Visontay János 1 frt. Horváth Mária 10 kr. Visontay Irma 10 kr. Naberschnig Amália 10 kr. Mayländer Vilma 30 kr. Santinitt Iginia 10 kr. Garimberti Cz. 10 kr. Rákosi Jenny 10 kr. Halavania Olga 10 kr. Poldrugo M. 20 kr. Rudolf Sarolta 20 kr. Tóth Olga 10 kr. *Összesen 2 frt 40 kr.*

Jettmár Matild *1176.* sz. ívén: Jettmár Matild 10 kr. Basevi Regina 10 kr. Jettmár 20 kr. Valerie De Rinaldis 20 kr. N. N. 30 kr. *Összesen 90 kr.*

Baborszky Ottilia *1170.* sz. ívén: Horváth Anna 20 kr. Horváth Etel 20 kr. Marmorstein Szidi 10 kr. Rohoska Zs. 10 kr. Bánhidi Dezső 50 kr. Susannich Fanny 10 kr. Vincemach Jovich 10 kr. *Összesen 1 frt 30 krajczár.*

A Lakos Károlyné úrnő-rendelkezésére bocsátott íveken begyűlt *összeg: 34 frt 40 kr.*

Gyűjtő: Hochenberg Vilmos, polg. isk. igazgató Nagy-Bicsén.

Molnár Juliska, polg. isk. tanítónő *1177.* sz. ívén: Tombor Hermin 1 frt. Nedeczky István 50 kr. Marsovszky Anna 1 frt. Chudovszky József 30 kr. Fridler Natália 40 kr. Jánosyné 40 kr. Heller Józsa 20 kr. Hochenberg Fánni 50 kr. Leimdörfer Adolf 30 kr. Leimdörfer Adolf 50 kr. Hübsch Lipót 10 kr. Sonnenfeld Vilmos 20 kr. Spitz Simon 30 kr. Chmela Antal 50 kr. Samál 1 frt. Kantz Károly 20 kr. Nagy Gézáné 30 kr. Molnár Mihályné 40 kr. Ruprecht Antalné 20 kr. Ruprecht Józsefné 20 kr. Unger Józsefné 20 kr. Demider Czeczilia 30 kr. özv. Ignát Jánosné 40 kr. özv. Andrássy Gáborné 20 kr. Tóth Sándor 20 kr. Molnár Juliska 1 frt. Ruprecht Antal 20 kr. *Összesen 11 frt.*

Brief Karolina, polg. isk. tanítónő *1178.* sz. íven: Milek Zsigmond 50 kr. Benyovszky N. 50 kr. Liha Vincze 50 kr. Biza János 20 kr. Liha Vinczéné 20 kr. Schächter Henrik 50 kr. Ligety A. 1 frt. Dr. Kohn Miksa 40 kr. Kohn Ida 10 kr. N. N. 10 kr. Tombor László 1 frt. Brief Kornélia 30 kr. Zselezsnyák Ignácz 25 kr. Chmela Antal 50 kr. Friedler Ida 20 kr. Roth Samu 40 kr. Reitter György 1 frt. Weisz Laura 50 kr. Zahn Mór 50 kr. Zahn Gizella 50 kr. Szatmári János 10 kr. Ormay Gyula 50 kr. Pollág Géza 2 frt. Schlesinger H. 50 kr. Ungár Ernő 50 kr. Hecht J. 30 kr. dr. Brief Gyula 1 frt. ifj. Schwartz Samu 1 frt. Brief Karolina 1 frt. *Összesen 16 frt 5 kr.*

Hochenberg Vilmos *1179.* sz. ívén: Hochenberg Vilmos 1 frt. Gyámolító 50 kr. Izrael hitközség 1 frt 60 kr. *Összesen 3 frt 10 kr.*

Liha Vinczéné *1180.* sz. ívén: Zentál Imre 20 kr. Zentál Irma 10 kr. Littera József 10 kr. Nátly 40 kr, Harnay 1 frt. N. N. 20 kr. Etel 20 kr. Antónia 10 kr. Liha Vincze 40 kr. *Összesen 2 frt 70 kr.*

Világhy Gabriella *1181.* sz. ívén: Malocsay Gáspár esperes 1 frt. N. N. 30 kr. Vanka Ferencz 40 kr. Machaliczky János 1 frt. Rehák A. 50 kr. Dr. Brancsik Károly 50 kr. *Összesen 3 frt 70 kr.*

Az *1182.* sz. íven. Gyüjtő: A nagybicsei polg. l. iskola III. osztálya N. N. 10 kr. Z. 40 kr. N. N. 30 kr. N. N. 20 kr. D. 40 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Bertha 10 kr. Reltter Therézia 40 kr. N. N. 10 kr. Machalicz János 20 kr. Grünbaum J. 20 kr. Szkotniczky János 20 kr. Malocsay Gáspár esperes 1 frt. Oswán Gusztáv 20 kr. Glückstal Sámuel 20 kr. Kohn Jakab 20 kr. N. N. 10 kr. Neumann 10 kr. N. N. 50 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Baros Sándor 10 kr. Dr. Holczmann Lajos 20 kr. Zs. 10 kr. Grünbaum Hedvig 10 kr N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 6 frt 10 kr.*

Az *1183.* sz. íven. Gyüjtő: A nagybicsei polg. iskola II. osztálya. N. N. 30 kr. Akay Ilona 50 kr. Gyurinik Bál 50 kr. Hübsch Edéné 50 kr. Egy volt növendék 50 kr. Micsura Szidónia 40 kr. J. M. 40 kr. Kenedics J. 30 kr. Benyovszky Mór 20 kr. Weisz Nándor 10 kr. Weisz Béla 10 kr. Lichtenstern Mór 10 kr. Folkmann Mór 10 kr. Kohn Béla 10 kr. Grünberger Emma 20 kr. Orwán Ignácz 20 kr. Glücksthál Henrik 20 kr. Skotniczky Jozefina 20 kr. Schwarz Mari 10 kr. Benyovszky N. 20 kr. Kolben Irma 10 kr. Schlesinger Béla 10 kr. Weinberger József 20 kr. *Összesen 5 frt 60 kr.*

Az *1184.* sz. íven: A nagybicsei polgári leányiskola I. osztálya. Tombor László 20 kr. Tombor Kornélia 10 kr. Tombor Kamilla 10 kr. Tombor Hermin 10 kr. Chmella Antal 20 kr. Brancsik Károly 40 kr. Szkotniczky Sándor 40 kr. Szkotniczky Adél 10 kr. Leimdörfer Anna 10 kr. Deutsch Anna 10 kr. *Összesen 1 frt 80 kr.*

A Hochenberg Vilmos igazgató úr rendelkezésére bocsátott íveken begyűlt *összeg: 50 frt 5 kr.*, helyesebben (40 kr. postadíj levonásával): *49 frt 65 kr.*

Gyűjtő: Nagyné Csorba Mária, polg. l. isk. igazgató Kaposváron.

Herczegné Szabó Hermin polg. isk. tanítónő *1743.* sz. ívén: Krisztina 20 kr. Sz. Gy. 50 kr. Szabó Janka 20 kr. Herczeg, százados 1 frt. Bauer Ferencz 30 kr. P. S. 30 kr. Vlasits Izabella 30 kr. özv. Tresserné 30 kr. Szabó Lajos 35 kr. *Összesen 3 frt 45 kr.*

Schäfferné Sebe Zsuzsánna polg. isk. tanítónő *1754.* sz. ívén: *2 frt*

Nyeste Terézia polg. l. isk. tanítónő *1745.* sz. ívén: Nyeste Teréz

25 kr. Cz. P. 30 kr. B. M. 20 kr. B. J. 10 kr. özv. M. M. 20 kr. Deli Lajosné 25 kr. Z. 20 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

Bienenfeld Paula és Engel Malvin *1746.* sz. ívén: Bienenfeldné 1 frt. Bienenfeld Paula 50 kr. Rosenbaum Róza 20 kr. Engel Malvin 10 kr. Hochfelder N. 20 kr. Kemény Bellá 30 kr. Kemény Albertné 40 kr. Deuts Róza 20 kr. Steintitz Adolfné 20 kr. Friedmann 20 kr. Beck Henrikné 20 kr. Névtelen 10 kr. Kemény Károly 40 kr. N. N. 20 kr. Herczfeld Gizella 30 kr. Roth Hermin 20 kr. *Összesen 4 frt 70 kr.*

Marhauser Irma *2482.* sz. ívén: Wirthné 10 kr. Ihrig Olga 10 kr. Egy nevelőnő barát 10 kr. N. N. 10 kr. Hrey Rudolf 40 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. Ernő 10 kr. Bogyay Kálmánné 20 kr. öcv. Tóth Jánosné 10 kr. Tóth János 10 kr. *Összesen 1 frt 40 kr.*

König Frieda *1757.* sz. ívén: Weinberger Imre 20 kr. Weiler József 20 kr. Lusztig M. 10 kr. Tresckein Leo 25 kr. Dr. Klein Károly 20 kr. Nörtsdy Kálmán 20 kr. Jakabovits József 20 kr. Szabó Imre 20 kr. Goldstein Mór 10 kr. Rosenberg Károly 20 kr. Klein Gyula 20 kr. N. N. 20 kr. Honigné 50 kr. Honig Frieda 20 kr. Honig Weinberger 20 kr. Dr. Löwenstein Mór 50 kr. Kok 50 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Wilchelm 50 kr. Kollisch 20 kr. *Összesen 5 frt 15 kr.*

Krizmanits Vilmosné szül. Grail Eloonóra polg. isk. tanítónő *1756.* sz. ívén: Végh Istvánné 50 kr. Fokovits Sándorné 50 kr. Grohman Károly 10 kr. Zeyk Dávid 1 frt. Gazsi József 10 kr. Zeyk Károly 1 frt. Török B. 30 kr. Demeter Kálmán 20 kr. Y. Y. 10 kr. Z. V. 10 kr. Czirner József 20 kr. Orbán Lajos 20 kr. Cserny 20 kr. X. Y. 20 kr. Egy pénztelen karmester 10 kr. Szilveszter Róza 20 kr. Vincze Zoltán 20 kr. Kiss Károly 20 kr. Dr. Magyar 30 kr. Nagy 20 kr. Tm. 10 kr. Én 20 kr. Csurr 10 kr. Kiss Sándor 20 kr. Szécsi Ferencz 10 kr. Lugosy Béla 20 kr. Molnár Béla 10 kr. Miklósi Árpád 10 kr. R. S. 10 kr. ifj. C. 10 kr. W. 10 kr. Kovács J. 20 kr. Albrechtovitz 10 kr. Grünn József 20 kr. Keresztes József 10 kr. Kőrösiné 10 kr. Winkler Jánosné 10 kr. Kovács Ödönné 20 kr. Vokál Jánosné 50 kr. Steibel Emilia 50 kr. Nagler Matild 30 kr. Emanuel Ida 30 kr. Ludvig Jánosné 30 kr. Gerger 20 kr. Rotter Antalné 1 frt. Bokuss Anna 40 kr. Czirner Józsefné 20 kr. Szilágyi Farkasné 20 kr. Pap Gyuláné 20 kr. Fodor Kata 20 kr. Orgonás 1 frt. Phuman 50 kr. Pogány József 1 frt. Angi 1 frt. Tamás Sándorné 40 kr. Krizmanits Vilmosné 30 kr. Bokor Mózesné 40 kr. *Összesen 17 frt 40 kr.*

Turmann Ilonka *1755.* sz. ívén. *5 frt.*

Rüll Ida *1754.* sz. ívén: Martin Irén 10 kr. Martin Béla 10 kr. Rüll Emma 20 kr. Rüll Gyula 20 kr. Rüll István 40 kr. *Összesen 1 frt.*

Razgha Margit *1753.* sz. ívén: Schambach Éva 1 frt. özv. M. M. 20 kr. Rubaszsuk Győző 20 kr. özv. Preisch Berta 20 kr. Reiszner Hermin 20 kr. Dánffy Lenke 10 kr. Madarász Elemér 10 kr. Galimbert Gina 10 kr. Deli Lajosné 10 kr. Ungváry Mariska 10 kr. Nagy Jánosné 10 kr. Csondor Nora 10 kr. Hirsch Bernátné 20 kr. Baksay Malvin 20 kr. Hugyecz Paulin 20 kr. Haidekker Gizella 20 kr. Nagy Mari 20 kr. Rimanóczy Irma 10 kr. Engel Malvin 10 kr. Weinberger Aranka 10 kr. Weinberger Malvin 10 kr. Paál Irma 10 kr. Fekete Ilona 10 kr. Telegdi Elza 10 kr. Posgay Irén 10 kr. Bakonyi Ilona 10 kr. Kováts Imréné 10 kr. Móré Etelka 10 kr. Benkő W. 20 kr. Bauer J. 10 kr. Rák Róza 30 kr. Kiss Ilona 10 kr. Dr. Fefferné Klementin 20 kr. Dr. Obetkóné 10 kr.

Szalay Elia 10 kr. Veseji Mariska 10 kr. Koch Alga 10 kr. Dakos Emma 10 kr. Orbán Anna 10 kr. Kuhl Mariska 20 kr. Magassy Emma 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Szmadis Ödön 20 kr. T. Lujza 15 kr. Kopits Irma 20 kr. Mang Hermin 20 kr. Andok Rozália 10 kr. Gyurisits Emma 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 7 frt 75 kr.*

Szigeti Sarolta *1752.* sz. ívén: N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. Szigetiné 50 kr. Königsberg Ilona 30 kr. Székely Szelina 50 kr. Psih Lajosné 30 kr. Dr. Szigeti 20 kr. Schlebnig Gabriella 30 kr. Tallián Mária 1 frt. *Összesen 3 frt 40 kr.*

Vaszary Ilona *1751.* sz. ívén: ifj. Vaszaray Mihály 10 kr. Hanny Zsófia 20 kr. Hanny Béla 20 kr. Albrecht János 20 kr. Mácsovits Ilona 20 kr. Pékyné 20 kr. Pete Janka 10 kr. Weiszenberger Marianna 10 kr. Vándorné 10 kr. Vágnerné 10 kr. Vaszary Antal 20 kr. N. N. 10 kr. Bőröndy Margit 20 kr. Horváth Magda 20 kr. Horváth Mária 30 kr. Horváth János 40 kr. Kugler Etelka 20 kr. Stenyovichné 10 kr. Vaszary Jánosné 40 kr. Vaszary Ilona 20 kr. Horváth János 10 kr. Bakonyi Ilona 10 kr. Telegdi Elza 15 kr. Goldschmied Gizella 10 kr. Oszman Róza 20 kr. Vörös Matild 10 kr. Czekly Józsa 10 kr. Hindlhoffer A. 10 kr. Winternitz Minka 30 kr. Dánffy Jolán 10 kr. N. N. 50 kr. N. N. 10 kr. gr. Széchényi Aladár 1 frt. Dr. Vaszary János 25 kr. *Összesen 7 frt.*

Bien Izabella *1750.* sz. ívén: Bien Iza 20 kr. Bien 1 frt. Weisz 50 kr. Weisz Ignáczné 20 kr. Schwartz Emma 15 kr. Bien Adolfné 1 frt. Hofbauer Ilona 10 kr. *Összesen 3 frt 15* kr.

Kaufer Gizella *1749.* sz. ívén: Pető József 10 kr. Kaufer Sámgel 50 kr. Zsobrák János 20 kr. Schüttler J. 29 kr. Décsi Lidi 20 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

Wollák Aranka *1748.* sz. ívén: Wollák Aranka 1 frt. Grünwald Lipótné 50 kr. Weisz Vilmosné 20 kr. Kemény Károly 20 kr. Wollák Adél 50 kr. *Összesen 2 frt 40 kr.*

Háberfeld Regina *1747.* sz. ívén: Drobl Ede 20 kr. Steiner Adolf 40 kr. Remer Adolf 1 frt. Pauer Adolf 50 kr. Spitzer Imre 40 kr. Weiner Lipót 40 kr. Rein A. 20 kr. Weiner József 20 kr. Hirsch Julius 20 kr. Abelesz Mór 20 kr. Weisz Adolf 20 kr. Dr. Neumann Jónas 1 frt. T. Gy. 20 kr. Hainzikffy 20 kr. Walder Sándor 20 kr. Grünhut Ede 20 kr. Sch. 1 frt. Bárányosy 20 kr. *Összesen 6 frt 90 kr.*

A Nagyné Csorba Mária igazgatónő rendelkezésére, bocsátott íveken begyűlt *összeg: 73 frt 40 kr.*

Gyűjtő: Tschürtz Oktávia, a soproni áll. felsőbb l. iskola igazgatónője.

Az *1786.* sz. íven: József 1 frt. N. N. 10 kr. *Összesen 1 frt 10 kr.*

Gestelner Berta *1787.* sz. ívén: Gestelner Berta 50 kr. Herzfeld Mór 10 kr. Herzfeld Henrik 30 kr. Frankl Samu 10 kr. Herzfeld László 20 kr. Hegedüs György 10 kr. Neumann Samu 10 kr. Fleischmann 20 kr. Kohn Jozefin 10 kr. Fuchs Mórné 20 kr. Herzfeld Izraelné 10 kr. Izmosy Ida 10 kr. Herzfeld Lajosné 20 kr. Kern Mihály 30 kr. Kiss Elek 50 kr. Weisz Julia 30 kr. Kohn Béla 10 kr. Boszkovits L. 20 kr. Kovács 30 kr. Laffer 30 kr. Kokas Ferencz 25 kr. X. Y. 30 kr. Ifj. Riha János 25 kr. Élő 20 kr. Kokas Kálmánné 20 kr. *Összesen 5 frt 50 kr.*

Zöhls Gizella *1788.* sz. ívén: Zöhls Gizella 50 kr. Biró László 50 kr.

Jarger 50 kr. Büker Zuckerfabrik 1 frt. Bauer Győző 50 kr. Schimkó Laura 50 kr. *Összesen 3 frt 50 kr.*

Reichenhaller Valeri *1789.* sz. ívén: Reichenhaller V. 1 frt. Gaál Julia 1 frt. Kossow Anna 1 frt. Szekrényessy Szidónia 1 frt. N. N. 50 kr. N. N. 2 frt. *Összesen 6 frt 50 kr.*

Az *1790.* sz. íven: Bombler Elize 50 kr. Schöll Hermine 60 kr. Schügerl Susanna 50 kr. Töpler Michael 1 frt. Bader Lujza 50 kr. Braun Susanna 1 frt. Garab Lina 10 kr. Trogmayer Terézia 50 kr. *Összesen 4 frt 70 kr.*

Az *1791.* sz. íven: Nagy Sándor 20 kr. Nagy Sándorné 20 kr. Nagy Irén 20 kr. L. M. 20 kr. Kobra Sándorné 20 kr. Kobra Ilona 10 kr. Kobra Margit 10 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

Az *1792.* sz. íven: Wrehovszky Marie *1 frt.*

Mächer Adrienna *1793.* sz. ívén: Sámuel Mächer 30 kr. Mächər S. 20 kr. *Összesen 50 kr.*

Kummert Irén *1794.* sz. ívén: Lenk Eugenie 50 kr. Zettl Irma 50 kr. Heimler Paula 30 kr. Steiner J. 30 kr. Raidl Hermine 40 kr. Tiefbrunner Rezsőné 50 kr. Kund Hermine 50 kr. Rummert Henriette 1 frt. Trinkl Pauline 50 kr. Montag Rosa 50 kr. Flendorffy Heléne 1 frt. Manninya Irma 1 frt. Kummert Lujza 50 kr. *Összesen 7 frt 50 kr.*

Scholtz Melania *1795.* sz. ívén: Heil Katharina 1 frt. Gerber Astrik 15 kr. Sailer Károly 10 kr. Wellants 50 kr. Kollarwein Anton 10 kr. Vradits Pál 10 kr. Jeszuszky Mihály 10 kr. Ondrusek Paula 50 kr. Jekurkay Anna 1 frt. *Összesen 3 frt 55 kr.*

Az *1796.* sz. íven: Czeke Irén 50 kr. Gonzaller Frigyes 50 kr. Nelky Elek 20 kr. Nelky Kálmán 20 kr. Czeke Panlina 20 kr. Czeke Viktor 40 kr. Czeke Aladár 30 kr. *Összesen 2 frt 30 kr.*

Az *1797.* sz. íven: L. A. 20 kr. L. E. 40 kr. L. R. 50 kr. W. J. 20 kr. Meller Klára 30 kr. Lang Paula 20 kr. Lang Emilia 20 kr. Kroyher Karolin 20 kr. Weinberger Th. 10 kr. L. L. 2 frt. *Összesen 4 frt 30 kr.*

Az *1828.* sz. íven: Sz. O. 50 kr. T. R. 10 kr. Thiering S. 40 kr. *Összesen 1 frt.*

Az *1829.* sz. íven: Nelky Paula 30 kr. Nelky Ella 30 kr. Czeke Elza 20 kr. Czeke Marianne 30 kr. Szakácsy Kornélie 30 kr. Nelky Jenő 25 kr. N. N. 50 kr. Fábián Albertné 1 frt. *Összesen 3 frt 15 kr.*

Démy Irma *1830.* sz. ívén: Klug 2 frt. L. Tiering 50 kr. Démy Cz. 50 kr. Démy 50 kr. Démy Sándorné 1 frt 50 kr. *Összesen 5 frt.*

Az *1831.* sz. íven gyűjtő: Mögle V. Bognár Gézáné szül. Kenessey Anna 2 frt. Dr. Démy Lajosné 1 frt. C. B. 50 kr. Bergmann Lajos 50 kr. Ellinger M. 40 kr. X. X. 40 kr. M. 2 frt. J. M. 1 frt. Mögle V. 50 kr. Bauer A. 1 frt. Peták 1 frt. Zettl Jenny 50 kr. Ritter Juliánius 1 frt. Fr. Lichtenstein 50 kr. *Összesen 12 frt 30 kr.*

Az *1832.* sz. íven: L. Ritter 2 frt. Ritter Hermin 1 frt. Graf Amálie 1 frt. Petrik Amália 50 kr. *Összesen 4 frt 50 kr.*

Stockmayer Anna *1833.* sz. ívén: Stockmayer Anna 50 kr. N. N. 10 kr. Dr. Stockmayer 1 frt. Tobs 1 frt. Rózsás József 1 frt. N. N. 50 kr. Lédiger 1 frt. Dr. Greilinger 50 kr. Ormayer 50 kr. Fischer 1 frt. N. 50 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 7 frt 70 kr.*

Az *1835.* sz. íven: Schrödl József: *1 frt.*

Schmidt Ilona *1836.* sz. ívén: Schmidt Vilma 1 frt. Weisz Matild

1 frt. Fink János 1 frt. Weisz Emó Lajos 20 kr. Ifj. Wrchovszky Nándor 20 kr. N. N. 10 kr. P. P. 10 kr. N. N. 10 kr. Wrchovszky Károly 10 kr. Rátz Emma 1 frt. Wrchovszky Ferdinánd 1 frt. Wrchovszky E. 30 kr. Kánia Olga 50 kr. Doktor Haubner 1 frt. Diénes Gáborné 30 kr. Rácz Ottó Pompejus 20 kr. Schmidt Ilona 50 kr. Goldner Lujza 30 kr. *Összesen 8 frt 90 kr.*

Szabó Mariska *1837.* sz. ívén: Czeglédy György 50 kr. Szabó Kálmán 50 kr. Szabó Kálmánné 30 kr. Benke József 40 kr. Szabó Gyuri 30 kr. Szabó Mariska 40 kr. Szabó Pál 30 kr. Czeglédy Gyuláné 50 kr. *Összesen 3 frt 20 kr.*

Az *1838.* sz. íven: Lenk Mária *1 frt.*

Az *1840.* sz. íven: Gánzer Ferenczné *1 frt.*

Az *1841.* sz. íven: gyűjtő: Steiner Lujza. Steiner Ignácz 1 frt. Dux Lajos 40 kr. Dux M. 50 kr. Steiner Julie 1 frt. Lähner Marie 1 frt. *Összesen 3 frt 90 kr.*

Az *1842.* sz. íven: Krist József 2 frt. Krist Jenny 1 frt. Krist Anna 1 frt. Krist Marie 1 frt. *Összesen 5 frt.*

Az *1843.* sz. íven: Schwarz Nina 50 kr. Schwörer Sofia 20 kr. Hacker Hermin 30 kr. Poszvék Lujza 30 kr. Hencz Izabella 50 kr. Schwarz Frida 20 kr. Wiener Jenny 20 kr. Fried Regina 30 kr. Schwarz Róza 20 kr. Dux Katarina 30 kr. *Összesen 3 frt.*

Az *1844.* sz. íven: K. J. 10 kr. K. Gy. 10 kr. K. K. 10 kr. H. P. 10 kr. M. K. 10 kr. C. P. 10 kr. L. K. 10 kr. D. V. 10 kr. F. M. 10 kr. F. D. 10 kr. *Összesen 1 frt.*

Az *1845.* sz. íven: Negro Károlyné 1 frt. Sedlmayer Johanna 1 frt. *Összesen 2 frt.*

Riedinger Anna *1846.* sz. ívén: Riedinger Károly 1 frt. Tümmel Rozália 30 kr. Riedinger Anna 1 frt. Riedinger Rezső 20 kr. Eichel Hermin 50 kr. Ziegler 1 frt. Riedinger Frigyes 20 kr. N. N. 1 frt. *Összesen 5 frt 20 kr.*

1847. sz. íven: Gantzné Göntz Mária 50 kr. Gantz József 20 kr. Zins Antal 10 kr. Molnár István 1 frt. Kiss Elek 1 frt. Vadász Bánk 50 kr. Szabó Dezső 1 frt. Czeglédy E. 50 kr. Dr. Branyi 1 frt. G. Elemér 1 frt. Fleischner 1 frt. Hájas Gyuláné 50 kr. Poller Endre 1 frt. Laky V. 1 frt. N. N. 20 kr. N. N. 1 frt. Kun Adolf 2 frt. Hájas Gyula 50 kr. Illés Ráfael 1 frt. Hronszky 1 frt. N. N. 1 frt. *Összesen 17 frt.*

Takáts Valéria *1848.* sz. ívén: Dr. C. 1 frt. Takács Valéria 1 frt 10 kr. Baán Józsefné 1 frt. Simon Berta 50 kr. Baán Endréné 1 frt. Luize v. Szalay 1 frt. Kania Józsefné 1 frt. N. N. 50 kr. N. N. 20 kr. Grillet Amália 40 kr. Fűzy Iréne 1 frt. Angusztine 3 frt. Bejczy Sándorné 1 frt. Szakonyi Kálmánné 1 frt. N. N. 30 kr. D. R. 50 kr. Szűts Matild 1 frt. Thomas Józsefné 50 kr. Kania Leopoldné 1 frt. Ruprecht Amália 1 frt. Hirsné 1 frt. L. Russ 1 frt. Reichenhaller Béláné 1 frt. Simon Ödönné 1 frt. Baditz Zoltánné 1 frt. Ocsovinyi Mihályné 50 kr. Kerschel Paula 1 frt. Szilvásy Auguszta 1 frt. Kühn Mária 1 frt. Róza Kartschel Lenck 1 frt. Fekete S. 2 frt. Bauer Fáni 1 frt. A. 50 kr. Caroline v. Hanny 2 frt. Bezerédj Emma 1 frt. Marie v. Mikola 1 frt. Emilie v. Sándorffy 1 frt. Schreiner Emma 1 frt. Lenck Julia 1 frt. Lenck Berta 2 frt. *Összesen 40 frt.*

Az *1849.* sz. íven: Schilling Zsuzsánna 50 kr. Démy Károly 50 kr. Thiering H. 50 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

Az *1851.* sz. íven: Gráf Adél 50 kr. Steiner L. 50 kr. Goldner J. 40 kr. *Összesen 1 frt 40 kr.*

Az *1852.* sz. íven: Cavallar Ilona 40 kr. Hackher Emma 20 kr. Oberkamp Marianna 30 kr. Pinkas Olga 30 kr. Russ Dora 50 kr. Russ Paula 50 kr. Goldberger Henrika 50 kr. *Összesen 2 frt 70 kr.*

A *3863.* sz. nagy íven: gyűjtő: néhai Jausz György Sopronban. Tschürtz Oktávia 1 frt 20 kr. Lipovnitzky B. 50 kr. Reich Paula 50 kr. Hatvan Ferencz 50 kr. *Összesen 2 frt 70 kr.*

A Tschürtz Oktávia, úrhölgy, rendelkezésére bocsátott íveken begyűlt *összeg: 175 frt 80 kr.*

Gyűjtő: Bacsits Etelka, tanintézet tulajdonosnő Békés-Gyulán.

Az *1901.* sz. íven: Magyar Gyula 1 frt. Beleznay Istvánné 50 kr. Kopf Berta 20 kr. Erkel Rezsőné 80 kr. Terényiné 1 frt. Kövér Lászlóné 40 kr. Ifj. Bölöni Sándor 1 frt. *Összesen 4 frt 90 kr.*

Az *1900.* sz. íven: Kalmár Paula és Margit 1 frt. Kelemen László 40 kr. Krix Krax 20 kr. Polyák Béla 20 kr. Lady 20 kr. Polyák Erzsike 1 frt. N. N. 20 kr. Mandel Szerén 20 kr. Özv. Horváthné 20 kr. Fürdök Lujza 20 kr. Waldman József 10 kr. Knopp Ferenczné 60 kr. Nagyváradon 25 kr. *Összesen 4 frt 75 kr.*

Az *1899.* sz. íven: Fraller Istvánné 50 kr. Leopold Johanna 40 kr. Tánczos György 20 kr. N. N. 10 kr. P. B. 10 kr. R. T. 40 kr. N. N. 40 kr. Erkel Jánosné 1 frt. Salczer Nándorné 30 kr. Andrássy Ignáczné 20 kr. Lid Gyuláné 25 kr. Lukács Károly 50 kr. Hoffer Samuné 50 kr. Nagy Ferencz 50 kr. (Első oldalon). *Összesen 5 frt 35 kr.*

Ifj. Kohn 50 kr. Ifj. Mogyoróssy Sándor 50 kr. Furka és társai 40 kr. Dutkayné 30 kr. Id. Uferbach Jánosné 30 kr. Ladich Imréné 50 kr. Schröder Kornélné 30 kr. Liszka Józsefné 20 kr. Scher Konrádné 20 kr. N. N. 40 kr. Védelné 20 kr. X. Y. 20 kr. Kis Kéry Andor 20 kr. Ifj. Schriffert Mátyás 50 kr. Végh Gáborné 30 kr. Goldstein Miksáné 10 kr. Kulizsák Ferencz 20 kr. Windler István 50 kr. Horváth Istvánné 30 kr. Baranovitzné 20 kr. N. N. 20 kr. Schmidt Józsefné 40 kr. Ráczkevy 30 kr. Dluch Jakab 20 kr. (2-ik oldalon). *Összesen 7 frt 40 kr.*

A Bacsits Etelka úrhölgy, rendelkezésére bocsátott íveken begyűlt *összeg: 22 frt 40 kr.*

Sárcsevics Betti *1930.* sz. ívén: gyűjtő: Szomor Margit Lengyel-Tótiban. Aigner Ignácz 20 kr. Raicherfer 20 kr. Hollandonner Ilka 20 kr. Dr. Riszinger 30 kr. Komandinger V. 20 kr. Voiffrog Kálmán 20 kr. Ballegh András 20 kr. Dr. Berzsenyi Gerő 20 kr. Ehn Kálmán 20 kr. Németh 25 kr. Ehn Sándor 50 kr. Ehn Kálmán 10 kr. Hoffmann Géza 30 kr. Balázs József 20 kr. Cserhalmi Ernő 20 kr. Berzsenyi Fanny 20 kr. Szigner József 20 kr. Abel Leo 20 kr. Dallhányi János 10 kr. Perlaky József 10 kr. Schwarzmann Anna 1 frt. Körmendy Lajos 50 kr. Körmendy nővérek 50 kr. Meszlényi Boldizsár 30 kr. Krizmánits György 30 kr. Lélek 30 kr. Deutsch Adolf 10 kr. Scherz Tivadar 1 frt 10 kr. N. M. 20 kr. Deutsch Gy. 10 kr. Frank Mátyás 10 kr. Limonazadór 20 kr. Mikk 10 kr. Limonazádó 10 kr. Nella de Barrois 30 kr. Bogyay Emma 10 kr. Bogyay Gyuláné 10 kr. Bogyay Gyuláné 10 kr. Puskás László 10 kr. Bereczk Ödön 30 kr. Szabó Kálmán 1 frt. Lányi Alexa 20 kr. Lányi Marczi 20 kr.

Snašel Hermin 1 frt. Roth Bálint 50 kr. Fischer Bódog 20 kr. Singer Antal 10 kr. Tetzer Ernő 10 kr. Erdős Ignácz 20 kr. Dedinszky Imre 50 kr. N. N. 30 kr. K. 20 kr. Mauer 10 kr. Schmidt 20 kr. N. N. 10 kr. X. X. X. 10 kr. $X^2 + Y^2 + Z^2 = R^2$ 10 kr. N. N. 1 frt. Kampis Lenke 1 frt. Irma 20 kr. Szmodis Ödön 20 kr. Jausel Lujza 20 kr. S. x. n. 10 kr. Vörös János 20 kr. Csathó Lajos 10 kr. Wittingsdorfer Alajos 10 kr. N. N. 30 kr. K. K. 10 kr. D. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Németh 10 kr. Steierlein 1 frt. Tóth János 10 kr. N. N. 20 kr. J. 10 kr. N. N. 10 kr. S. V. 10 kr. Konyi Sándor 10 kr. Strausz 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. B. K. 10 kr. Konyk Anna 10 kr. Grün 10 kr. Nagy Lajos 10 kr. Kis N. 10 kr, N. N. 10 kr. K. P. 10 kr. St. St. 10 kr. N. N. 10 kr. M. P. 10 kr. N. N. 10 kr. Nemes Irma 10 kr. Szondy Z. 10 kr. Madaras G. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Z. K. 10 kr. H. J. 10 kr. Z. Z. 10 kr. Neumann J. 20 kr. *Összesen 23 frt 5 kr.*

Gyűjtő: Fülöp Áronné Sárgavy Erzsébet prot. felső leányiskolai igazgató Szatmáron.

Weisz Gizella *2609.* sz. ívén: Krausz Zseni 10 kr. Weisz Gizella 20 kr. Reiter Johanna 20 kr. *Összesen 50 kr.*

Barkász Irma *4026.* sz. ívén: Lenkey Emma 20 kr. Apagyi Bertalanné 20 kr. Grósz Ida 10 kr. Nárcisz Etelka 10 kr. Bubeczky 20 kr. Markovits Anna 10 kr. Barkász Irma 20 kr. Tóth Róza 10 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

Farkas Ida *1250.* sz. ívén: Dr. Somogyi Dániel 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Farkas Ida 50 kr. N. N. 10 kr. Farkas Ilona 10 kr. Varga Pál 20 kr. Korányi Margit 10 kr. Korányi Anna 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. G. H. 10 kr. *Összesen 2 frt.*

Szlafkofszky Bella *1252.* sz. ívén: D. S. 10 kr. V. L. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. K. Zs. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. O. J. 10 kr. N. N. 10 kr. L. S. 20 kr. Sz. A. 20 kr. M. L. 10 kr. G. J. 10 kr. Ragács Gyula 30 kr. J. J. 10 kr. S. M. 10 kr. Strompf Károly 10 kr. Grosz Fülöpné 10 kr. *Összesen 2 frt 50 kr.*

Imri Szabó *4601.* sz. ívén: Valaki 10 kr. Harasztko 20 kr. N. N. 10 kr. N. 15 kr. N. N. 15 kr. N. N. 15 kr. Komka Józsika 10 kr. Bartáné 15 kr. Imri Istvánné 10 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

Kegyes Zsuzsika és Nagy Hermin *4481.* sz. ívén: Tabajdi Lajosné 20 kr. Harmoságh Géza 21 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. Horváth Ferencz 20 kr. Nagy József 20 kr. Morgenthalné 10 kr. Bardoliné 10 kr. Szabóné 10 kr. Szekeres Eleonóra 20 kr. Sz. M. 10 kr. Horváth Istvánné 15 kr. Böhm József 1 frt. Újszivy Ilon 1 frt. Farkas Jolán 20 kr. Poszvék Irén 20 kr. Szabó Matild 20 kr. Horváth Berta 10 kr. Lebovits Leona 10 kr. Lövyné 10 kr. *Összesen 4 frt 46 kr.*

Bartha Kálmán *10564.* sz. ívén: Sargavy Erzsébet 20 kr. Bartha Kálmán 20 kr. Katona László 20 kr. Horváth Gusztáv 20 kr. *Összesen 80 kr.*

Visky Mariska *1254.* sz. ívén: N. N. 10 kr. Ugyanaz 20 kr. Ifj. Bakó István 10 kr. Visky Károlyné 40 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. L. Z.-né 20 kr. L. J. 20 kr. K. G.-né 20 kr. R. K. 20 kr. *Összesen 2 frt.*

Az *1255.* sz. íven: gyűjtők: Tondu, Szerdahelyi Szeréna, Szűts Szeréna. Glatz György 1 frt. Bod Sándor 20 kr. Újhelyi Szeréna 40 kr. Horváth István 10 kr. N. N. 20 kr. Malahviszli Ilona 10 kr. Lázár József

10 kr. Kolozsvári Mariska 10 kr. N. N. 50 kr. Kató Jánosné 10 kr. N. N. 10 kr. Szerdahelyi Lajosné 1 frt. Korom 10 kr. *Összesen 4 frt.*

Domahidy Elza *1975.* sz. ívén: N. N. 20 kr. Domahidy Elza 10 kr. N. N. 20 kr. Domahidy János 50 kr. Valaki 20 kr. Borús József 20 kr. *Összesen 1 frt 40 kr.*

Oravetz Juliska és Molnár Erzsi *1972.* sz. ívén: Nenke Lujza 10 kr. Egey Vili 10 kr. Farkas Józsefné 20 kr. Oravecz Juliska 10 kr. Molnár Erzsike 20 kr. *Összesen 70 kr.*

Jóo Róza *1974.* sz. ívén: Jóo Róza 1 frt. N. N. 10 kr. Pichy Antalné 30 kr. Junk Károlyné 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. Harasztkóné 20 kr. Özv. Kovácsné 30 kr. Dr. Jéger Kálmánné 20 kr. Herman Hihályné 20 kr. Ondré Gusztávné 20 kr. Antal Daniné 20 kr. Lövenberg Jakab 20 kr. Enter István 20 kr. Fink Ferencz 1 frt. Sikolya Bálint 50 kr. N. N. 20 kr. Lád Jánosné 20 kr. N. N. 20 kr. Steiner Jozefin 10 kr. Kászonyi Etelka 10 kr. Nagy Lajosné 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 6 frt 20 kr.*

Klein Amália *1973.* sz. ívén: Notarius Anonymus 10 kr. Goldberger Eszti 10 kr. Klein Amália 20 kr. Valaki 30 kr. N. N. 10 kr. Klein Márton 40 kr. *Összesen 1 frt 20 kr.*

Farkas Zsuzsika *1971.* sz. ívén: Farkas Jolán 20 kr. Bátin Ilona 20 kr. Egy nő 10 kr. Kenyeres Károlyné 10 kr. Egy nő 10 kr. Kishalmy Lajosné 10 kr. Lenkey Emma 10 kr. Farkas Zsuzsika 20 kr. *Összesen 1 frt 10 kr.*

Tövis Vincze *1970.* sz. ívén: Eltester Hedvig 10 kr. Bod Sándorné 25 kr. Jákó Ilonka 10 kr. Litteczky Margit 10 kr. Rózsavölgyi Zefir 10 kr. *Összesen 65 kr.*

Breuer Róza *1969.* sz. ívén: Bakos István 10 kr. Orbán Lajos 10 kr. Kovács Lajos 10 kr. Kiss Józsefné 10 kr. N. N. 10 kr. Matkó Józsefné 20 kr. Özv. Breuer Károlyné 20 kr. Markovits Szerén 10 kr. Makai Katicza 10 kr. *Összesen 1 frt 10 kr.*

Vozári, Szentiványi, Kótai *1968.* sz. ívén: N. N. 10 kr. Józsika 10 kr. Tegze Sámuelné 10 kr. V. Gyuláné 10 kr. Hatvani Péterné 10 kr. Kolocsolbáriné 10 kr. Vanyik 10 kr. N. N. 10 kr. Győry József 25 kr. Sandrika 10 kr. Horváth István 10 kr. Kótai Ida 25 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

Becsek Ilona *1967.* sz. ívén: Horváth István 10 kr. Demkőné 10 kr. Fekete József 10 kr. Kadas Károlyka 10 kr. Győri Sándor 10 kr. *Összesen 50 kr.*

Ambrózy Gizella *1966.* sz. ívén: Szlafkofszky Albert 20 kr. N. S. 10 kr. Y. Y. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. M. M. 10 kr. N. N. 10 kr. Frankl 10 kr. Lengyel Lajos 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. L. Y. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. A. G. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. D. J. 20 kr. St. J. 20 kr. K. A. 50 kr. K. V. 20 kr. Zsakman József 20 kr. B. 10 kr. N. N. 10 kr. U. 30 kr. S. A. 20 kr. E. D. 30 kr. *Összesen 4 frt 90 kr.*

Csohány Erzsike *1965.* sz. ívén: N. N. 10 kr. Fekete Béla 30 kr. Papp Endre 20 kr. Kishalmy M. Lajos 50 kr. Özv. Gyulay Sándorné 50 kr. Herman Istvánné 20 kr. Király József 20 kr. Vásárhelyi Lajos 20 kr. Orosz Károly 20 kr. Kohn Katinka 50 kr. Szűcs Mártonné 20 kr. Szegedi Lajosné 10 kr. Kerékgyártó István 40 kr. Teitelbaum Hermann 20 kr. Medgyesi Ferencz 20 kr. Vereczky Gyula 10 kr. Amarempel 40 kr. Vojnis

István 20 kr. Braun Gusztáv 20 kr. Szakál József 10 kr. Félegyházy Ferencz 20 kr. *Összesen 5 frt 20 kr.*

Fésős Olga *1963.* sz. ívén: Harcsár Ilona 10 kr. György Mariska 20 kr. Fábián Károly 10 kr. Vladár Ferencz 10 kr. Kiss Áron 20 kr. Szarka Boldizsár 10 kr. Fésős Olga 20 kr. *Összesen 1 frt.*

Balogh Éva *1962.* sz. ívén: Balogh András 5 frt. N. N. 10 kr. Salainé 10 kr. Berey Károlyné 10 kr. N. N. 20 kr. Papp Pál 10 kr. N. N. 20 kr. Lengyel Endre 20 kr. Egy valaki 10 kr. N. N. 10 kr. Kerekes Zsigmond 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Valaki 10 kr. Valaki 10 kr. Szilágyi Jánosné 10 kr. N. N. 10 kr. Elázón József 10 kr. V. B. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 15 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. Freiszelhub 15 kr. P. Z. 20 kr. N. N. 10 kr. Ne tudd kicsoda 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. N. N. 15 kr. Valaki 15 kr. *Összesen 8 frt 60 kr.*

Kanizsay Vilma *1961.* sz. ívén: Kanizsay Imre 1 frt. N. N. 10 kr. Gy. F. 10 kr. Eisne Tamásné 10 kr. Ne tudd kicsoda 10 kr. Th. 10 kr. Báthory Endre 1 frt. *Összesen 2 frt 50 kr.*

Szekeres Sarolta *1960.* sz. ívén: Memlaur Olga 30 kr. Malahovsek Ilona 10 kr. Villamné 20 kr. Szekeres Zsuzsika 20 kr. Szekeres Eleonóra 20 kr. Denner Tamás 50 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*

Debreczenyi Anna *1959.* sz. ívén: Debreczenyi Anna 10 kr. Frankó Jánosné 10 kr. Frankó János 20 kr. W. H. 10 kr. Amade Ferencz 1 frt 5 kr. Kronfeld Miksa 30 kr. H. O. 25 kr. Ruprecht József 10 kr. Egy valaki 10 kr. Domokos Lajosné 20 kr. Czimerstein 10 kr. Malahovszky Ilona 10 kr. Tamássy Agata 20 kr. Egy valaki 10 kr. *Összesen 3 frt.*

Tamássy Agatha *1958.* sz. ívén: Tamássy Lajosné 1 frt. Tamássy Agatha 20 kr. Szegedy István 1 frt. Apogyi Mázmér 20 kr. N. N. 50 kr. X. Y. 20 kr. Böszörményi Árpád 50 kr. N. N. 50 kr. Kürthy Emma 1 frt. *Összesen 5 frt 10 kr.*

Jeney Erzsébet *1957.* sz. ívén: Jeney Györgyné 40 kr. Jeney Endre 40 kr. Petrovich Ignácz 20 kr. Ifj. Jeney György 10 kr. Jeney Gábor 10 kr. Jeney Mariska 10 kr. *Összesen 1 frt 30 kr.*

Kovács Etelka *1956.* sz. ívén: Kovács János 25 kr. Kovács Jánosné 25 kr. Egy valaki 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 25 kr. Egy valaki 10 kr. N. N. 10 kr. *Összesen 1 frt 15 kr.*

Jákó Mariska *1955.* sz. ívén: Dr. Jéger Kálmánné 20 kr. Unger Gusztávné 20 kr. Kolonay Soma 30 kr. Regéczy Sándorné 25 kr. Lükő Sándorné 25 kr. Fülöp Áronné 40 kr. Dr. Petrovichné 50 kr. Jákó Mihály 1 frt. Sajó György 1 frt. Jákó Sándor 1 frt. *Összesen 5 frt 10 kr.*

Újszivy Ilon tanítónő *7381.* sz. n. ívén: Újszivy Ilon 2 frt. Markovits Mór 10 kr. Coamart Lajos 10 kr. Herskovits Lipót 10 kr. Messel Sámuelné 20 kr. Kovalky Jakab 20 kr. Stark Lajos 10 kr. Gisztl János 10 kr. Lőrintz Istvánné 10 kr. Ripszky Károly 10 kr. Újszivy Irma 1 frt. Márffy Hermina 30 kr. Egy valaki 1 frt. N. N. 40 kr. Berzay Elek 1 frt. Lengyel József 1 frt. Pintér Elek 30 kr. Koch Gyula 30 kr. N. N. 20 kr. N. N. 20 kr. N. N. 30 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 9 frt 30 kr.*

Fogarassy R. és Csúcs Róza, Kis Margit *16103.* sz. nagy gyűjtő ívén: Kiss István 20 kr. Kesztenbaum 10 kr. Mész Béla 20 kr. Dunay Béla 20 kr. Nagy Béla 20 kr. Bányai László 20 kr. Kókáné 10 kr. Farkas 20 kr. Bányai Albert 10 kr. Löwy 10 kr. Farkas Béla 20 kr. Sárga Péter 20 kr. Éltető Etelka 10 kr. *Összesen 2 frt 10 kr.*

Bartha Szeréna és Poszvék Olga *1358.* sz. nagy ívén: Sargavy Erzsébet 6 frt. Mándy Bertalan 2 frt. Mándy Elekné 1 frt. Farkas Kálmánné 1 frt. Boros Bálint 1 frt. Földváry Péter Adolf 1 frt. Poszvék Nándorné 2 frt. Amzel István 2 frt. Keresztszeghy Gyula 20 kr. Kovácsné 50 kr. Dalary Frigyes 1 frt. N. N. 50 kr. N. N. 20 kr. Schik Mariska 20 kr. *Összesen 18 frt 60 kr.*

Glatz Edith és Tabajdi Viola, Tasi Teréz *7501.* sz. nagy ívén: N. N. 20 kr. Egy valaki 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. N. N. 20 kr. Kökényesy 20 kr. D. K. 20 kr. Walla Ede 20 kr. Aurél Gusztáv 20 kr. E. N. G. 15 kr. H. O. 10 kr. Egy valaki 20 kr. X. M. 30 kr. P. L. 10 kr. Valaki 10 kr. P. J. 20 kr. Máté VI: 3 | 20 kr. Egy valaki 10 kr. H. S. 15 kr. N. N. 20 kr. N. N. 10 kr. N. N. 10 kr. V. R. 40 kr. P. T. 40 kr. *Összesen 4 frt 30 kr.*

Eltester Hedvig *13637.* sz. nagy ívén; Jandrisin 2 frt. Müller Jakab 1 frt. Szabó K. 2 frt. Novák 2 frt. Gillyén József 1 frt. Fülöp Áron 1 frt. Eltester Hedvig, tanítónő, 2 frt. *Összesen 11 frt.*

Erőss Borcsa tanítónő *5432.* sz. nagy ívén: Erős Borcsa 2 frt. N. N. 50 kr. N. N. 30 kr. N. N. 30 kr. N. N. 10 kr. Klein Jakabné 10 kr. Szabó Matild 20 kr. Farkas Jolán 20 kr. Poszvék Irén 20 kr. *Összesen 3 frt 90 kr.*

A Sargavy Erzsébet, úrnő, rendelkezésére bocsátott ívaken begyűlt *összeg: 119 frt 21 kr.*

A *2078.* sz. iven: gyűjtő: Lakatos Aladárné Haraszti (Pest m.). Lakatos Aladárné 1 frt. Brody Margit 10 kr. Ngos úr 10 kr. Weimel Lajos 50 kr. Jellinekné Bródy Lilla 50 kr. Abonyi Emil 2 frt. Neuhold Lajos 50 kr. Sipos Kálmán 50 kr. A másik ngos úr 10 kr. Kálmán 1 frt. Lakatos Klára 1 frt. Kocsis Árpád 50 kr. N. N. 20 kr. *Összesen 8 frt.*

Szoták Jolán *2570.* sz. ivén: Kerepe-i Matild 10 kr. Kerepesi Lila 10 kr. Neuman Etel 10 kr. Roth Etel 10 kr. Mikecz Gizella 10 kr. Lovászi Emma 20 kr. Klein Sarolta 20 kr. Klein Hermin 10 kr. Pásztor Erzsike 10 kr. Szalamy Ella 10 kr. Klein Ida 10 kr. Veisz Fáni 10 kr. Rochlitz Fáni 10 kr. Rochlitz Juliska 10 kr. Burger Ida 10 kr. Klein Léni 10 kr. *Összesen 1 frt 80 kr.*

A *3047.* sz. iven: gyűjtő: Jeszenszky Jolán. Gecsér Béla 20 kr. Pilisi Sándor 50 kr. N. N. 10 kr. Révész Imre 50 kr. Varga Endre 20 kr. Czapány András 10 kr. Jeszenszky Jolán 15 kr. Kovács Katinka 50 kr. Jeszenszky Jolán 75 kr. *Összesen 3 frt.*

Tantó Imre, tanító, *3068.* sz. ívén: Tantó Imréné 20 kr. Özv. Kovács Zsigmondné 20 kr. Dr. Lövy János 10 kr. Pázmány András 20 kr. Nagy Gizella 20 kr. Kis Péter 20 kr. Kis Balázs 10 kr. Rup János 10 kr. Sarkadi László 10 kr. Füzy Gyula 10 kr. Szijj Károly 10 kr. Szánthó Dániel 10 kr. Braun József 10 kr. Horeczky Béláné 10 kr. Schwartz Ferencz 10 kr. *Összesen 2 frt.*

3069. sz. iven: gyűjtő: Kaan Irma, tanítónő, Nagy-Kanizsán. Dersényi Géza 10 kr. Pichler Pál 35 kr. Pataki Vilma 10 kr. Özv. Wagner Miklósné 20 kr. Kálivoda Magda 10 kr. Névtelen 10 kr. Darás Malvin 10 kr. Kaan Irma 45 kr. *Összesen 1 frt 50 kr.*